

mladika

CENA 4,00 €

2012

5

TOMAŽ SIMČIČ

Zvoki od manjšin

**Življenjepis
Viljema Žerjala**

Dominique Reščič

MAMA

PESMI

BORUT RUTAR

POJASNILA H KRIKU MAČEHE

Alojz Rebula

**SI TI, FRANCE PREŠEREN, NEMEC,
KI JE GOVORIL IN PISAL SLOVENSKO?**

Uvodnik

KAZALO

Alojz Rebula: Si ti, France Prešeren, Nemec, ki je govoril in pisal slovensko	1
Tanja Vamberger: Obtožnica Karoline Trampuš	2
Sebastijan Valentan: Križ	3
Sebastijan Valentan: Pred obličjem	5
Dominique Reščič: Mama	6
Irena Žerjal: Peta Avenija in smrtne zagate (5)	8
Peter Merkù: Moje življenje v Nemčiji (XXXIV)	11
Marij Maver: Peter Merkù	13
Tomaž Simčič: Dva vtisa s slovenske glasbene scene	14
Življenjepis, Ki ga je župnik Viljem Žerjal leta 2010 izročil sobratu Tavanu za tisk	15
Tomaž Simčič: »Zvoki od manjšin«	18
Sebastijan Valentan: Tišina	19
Borut Rutar: Pojasnila h Kriku mačehe	20
Mojca Polona Vaupotič: Celjski strop v vsem svojem žaru	24
Antena	26
Knjižnica Dušana Černeta (104)	28

NOVO!

22,00 €

MAJDA ARTAČ
MOZAIK V KOVČKU

Mozaik v kovčku je nekakšen romaneskni mozaik, v katerem se prepletajo prozne in pesniške, esejistične in naravne prvine. V tem domišljijem prostoru zaživijo svoje individualno življenje ilustracije Jasne Merkù: Raznolikost tehnik in materialov, ustvarjalni eros, pestrost barvnih odtenkov pišejo paralelno likovno zgodbo in soustvarjajo svojevrsten literarno-umetniški mozaik.

SLIKA NA PLATNICI: Letošnji prejemnik 49. nagrade Vstajenje je knjižničar Marjan Pertot. Nagrado je prejel za knjigo »Lepa Vida ob Srebrni reki« in za življenjsko delo. Slovesnost podelitve je bila 16. aprila v Peterlinovi dvorani v Trstu. Denarno nagrado Zadružne kraške banke mu je izročil podpredsednik Adriano Kovačič (foto Maver).

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič
Izdaja: Mladika z.z.o.o.
Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu dne
21.4.1999 pod številko 114276. Vpisana v se-
znam ROC dne 15.10.2005 pod številko 11721.

Član USPI (Zveza italijanskega
periodičnega tiska)
Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne
6.4.1957 • ISSN 1124 – 657X

Tisk: Graphart Printing srl - Trst
Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS
za Slovence v tujini in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJ: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemac, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 4,00 €. Celoletna naročnina za Italijo 30,00 €; po letalski pošti: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Za plačilo lahko uporabite poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst. Na banki pa: Zadružna kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso (IBAN: IT58 5089 2802 2010 - 1000 0016 916; SWIFT: CCTSIT-2TXXX).

Alojz Rebula

Si ti, France Prešeren, Nemec, ki je govoril in pisal slovensko?

Prav tako nesramno bi lahko vprašali blaženega Slomška: si bil ti Nemec, ki je govoril in pisal slovensko? In prav tako naprej Levstika in Gregorčiča. In po zgodovinskem preskočku: ste bili vi, Cankar, Pregelj, Župančič, Kocbek, Jugoslovani, ki ste govorili in pisali slovensko? Si bil posebej ti, Srečko Kosovel, Italijan, ko si govoril in pisal slovensko? Je Pahor Italijan, ki govori in piše slovensko?

Kakšen bi bil odgovor vseh teh vprašanih, je evidentno; pripadniki takšne ali drugačne državne tvorbe smo bili Slovenci, vkoreninjeni v slovenski jezik in v njegovo tradicijo, ob tem pa odprti dobremu sosedstvu z drugimi narodi in vplivom njihove kulture in civilizacije.

Bralec se bo vprašal; kam pravzaprav meri ta Credo?

Meri v nekaj konkretnega in aktualnega: v to, da bi danes, ob novem multikulturnem vremenu, vsi zgoraj vprašani morali biti previdnejši s svojim slovenstvom. Saj bi se lahko imeli še naprej za Slovence, toda ne arhaičnega tipa, ampak drugačne, planetarne, širše, če že ne pol Nemce in pol Srbe ali pol Italijane. Elegantno bi bilo recimo biti dvojezičen Evropejec in amen.

Zamejski Slovenci v Italiji smo to vremensko spremembo že začutili, bralci »Primorskega dnevnika« še posebej. Če bo v kakšni občini izvoljen slovenski župan, ne bo predstavljen kot slovenski, ampak kot dvojezičen. Sploh je v zraku težnja, da bi namesto pridevnika »slovenski« prišel v uporabo za sosedo manj dražec izraz »dvojezičen«. V tem duhu naj bi vzgajale tudi slovenske šole, kjer je čedalje več italijanskih otrok ...

Je ta vremenski premik, praktično deklasacija narodne zavesti, nastal iz pristnih primorskih tal, recimo na bazovski gmajni? Težko.

Ob tem poskusu »koroškozacije« zamejske Primorske se človek vpraša, ali je morda za tem

pojavom kaj večjega; morda celo tihi dogovor držav Združene Evrope, skoraj vseh z narodnimi manjšinami, naj bi te manjšine čim bolj utišavale v perspektivi njihovega izginotja in tako etničnega »očiščenja« držav. A ta hipoteza je videti malo verjetna, ker proti njej govori prav ukinitelj meja. Ponuja se pa druga hipoteza: domislica slovenske levice, ki ob pomanjkanju lastne identitete išče pomožne ideje, čeprav s tem spominja na Kardeljevo teorijo o izumrtju narodov? Na kaj drugega naj meri Stanovnikova prvomajska priredba starega retoričnega SMRT FAŠIZMU v SMRT RASIZMU?

Kdaj smo Slovenci zganjali rasizem? Koga danes rasistično ogrožamo? Kaj če bi Stanovnik rekel Italijanom v Kopru: »Vi ste Slovenci, ki govorijo italijansko«?

Ali ne bi bilo, tovariš Stanovnik, bolj iskreno reči DOL Z NARODNO ZAVESTJO?

Ko na to gleda kristjan, se lahko spomni, kakšno zvestobo je kljub svojemu vsečloveškemu poslanstvu njegov božji Učitelj pokazal svojemu malemu narodu in njegovi tradiciji, od nepotrebne krsta pri Jordanu do velikonočne večerje v družbi z izdajalcem. Ko govori, ima tako rekoč na jeziku literaturo svojega naroda, Staro zavezo. Slovenskemu kristjanu je lahko vzor tudi v tem ... Sicer pa omenjeni predstavniki našega narodnega genija dovolj jasno odgovarjajo, kakšna naj bo bodoča pot slovenskega duha in kulture, vključno z onkrajzamejsko.

Toda nikakor ti ni treba biti kristjan, da nagonsko čutiš, kaj bi odgovorili vsi veliki slovenski duhovi, ali hočejo še naprej ostati nepolovični sinovi svojega naroda.

Težko bo označevati kot nacionalista človeka, ki ima za sabo dve italijansko napisani knjigi.

(Objavljeno v rubriki Credo v Družini, 27. 5. 2012)

Tanja Vamberger

Obtožnica Karoline Trampuš

Novela je prejela tretjo nagrado za prozo na 40. literarnem natečaju revije Mladika

Lina je vedela, da se njeni prijatelji iz potapljaškega kluba s tem, da gre na potop sama, ne bi strinjali. Reko so v tem zavoju preiskali že ničkolikokrat, a razen nekaj kosov lončenih črepinj niso našli ničesar. Bila je prepričana, da ji je amulet spozel iz rok in se vrnil tja, kjer je čakal stoletja, točno na tem delu Ljubljane. Zato tokrat ne bo odnehala. Od zadnjega poletja, ko je med muljem in blatom zagledala košček nečesa, kar je bilo podobno kovinski sponki v obliki cvetov, ni imela več miru. Plavala je čisto pri dnu in preiskovala kalno vodo ped za pedjo. Pogledala je na uro, časa ni več veliko. Počasi se je obrnila nazaj proti plitvini, pri tem so ji plavuti podršale po večjem kamnu. Objela ga je z obema rokama, pogledala navzgor in osvetlila dolge vrbine veje, ki so se sklanjale skoraj do nje. Moralo je biti tukaj. Z roko je segla v kamnito razpoko in nekaj otipala. Takoj ga je prepoznala, kljub blatu in umazaniji. Dvignila se je na površje. Pod močno svetlobo svetilke ga je nežno in pazljivo obrisala ter prisolnila k ušesu.

Karolinin in Janošev amulet ...

Novembra leta 1699, v mrzli noči, ko se je barve skoraj zlilo s temo in ko je redko drevje prevzelo barve pozne jeseni, je zaprhal konj. Jezdec je zastokal, znova je potrepljal nemirnega konja in ga vodil naprej skozi megleno kopreno. Dolgo se ni slišalo nič, razen pridušenega zvoka konjskih kopit – nič. Ptice se še niso prebudile in Janoš je mislil na Karolino. Skozi meglo in blede lunino svetlobo se je ponovno oglašil konj, slišalo se je dihanje jezdeca. Konj in nočni popotnik sta se za hip ustavila. Jezdec je dolgo gledal v smer, kjer bi morala biti reka in še dalje za njo kartuzija s posestvom. Mislil je na Karolino in od bridkosti mu je stiskalo srce.

Nočni jezdec je skozi meglo in temo skušal najti reko, razjahal je

žival in jo privezal. Stopil je na tanko plast ledu, ki je čez noč prekril mlake. Zaledenele rdečkaste mlake, raztresene po močvirni travi, so se lesketale nizko pri tleh. Pohodil je prvo in drugo in tretjo. Gledal je v razpoke na ledu in v redko blato, ki mu je polzelo čez škornje. Daleč v dolini za njim se je delalo jutro. Hribi, objeti z nočjo in samotno, so mu dajali zavetje pred ljudmi. Zdelo se mu je, da že vidi srebrni hrbet reke, a bila je le sled meglice in vlage, ki se je v raztrganih pasovih ovijala čez pusto pokrajino. Razvezal je trakove plašča in potipal za vrstico z amuletom. Še je bil tam, pretežka sila spomina na njegovi koži, ki mu ni dala živeti. Na pot varljive pozabe bo šel brez Karoline.

Janoš je stopil v mlečno senco nizkega drevesa, pod skromno krošnjo, v mrak, daleč nazaj in kolikor se je dalo. Tudi od bližnje vode je zavel hlad, mrzel in moker. Krma se ni videlo, bil je le slutnja za njegovim hrbtom. Pregarjal je konja vse od hrvaške meje, po kolovozih in samotnih poteh, daleč od cest in revnih domov, daleč od kmetov in biričev. Jezdil je mimo blatnih vasi in trgov, mimo kadečih se kopic gnoja ob hišah revnih kmetov, mimo obrazov ljudi. Povsod je bil mraz in težka slutnja ga je tiščala v prsih. S premrliimi prsti si je poravnal ogrinjalo in stopil še globlje v senco.

Tanja Vamberger

Počakal bo do noči, da bo lahko jezdil dalje. Ni več daleč, Bistra in skupnost menihov sta nižje ob reki. Da bi bratje le prejeli njegovo pismo! K sebi je stisnil ročaj meča, poravnal ga je ob premrlem telesu, tudi za nožem je potipal. Oba sta bila tam. Mrzla kovina ga je predramila. Razgrnil je plašč na trdo in redko travo ter legel. Legel je med zamrznjene rdečkaste luže, roke je tesno privil k sebi, k utrujenemu telesu, ki si je moralo odpočiti. Zlepljene veke so hotele spanca, vsaj za malo. Da bi si pogrel

roke in umiril drhtenje, je potipal amulet. Karolina mu ga je prva zavezala okrog vratu. Nekoč, v cvetočem sadovnjaku neke pomladi, za srečo, ki ju čaka. Takrat se jima je zdelo, da bo pomlad trajala večno, da jo bosta ohranila dva umetelno kovana cvetova s koščki barvastega stekla.

Nad barjem se je naredilo mrzlo novembrsko jutro. Rdečkaste mlake so kot očesa gledale mrtvo pokrajino in redke ptice, ki so se zbujele, so med letanjem krakale ter hitele klicati druga drugo.

V nemirnem snu je zastokal: »Lina, odpusti mi«. Potem je spal, dolgo, na redki travi med rdečkastimi blatnimi očesi. K sebi je prižemal Karolino, vso toplo, kot na tistih travnikih nekoč.

Minil je dan, kar je prispel v zaspano in blatno dolensko mesto.

Tega, kar je tam videl, ni pričakoval. Na trgu pod grajskim poslopjem so bili še vidni sledovi zadnje sodbe deželnega sodišča in javne usmrtitve. Črno pogorišče grmade z otepi osmojene slame, polen, drv in večjih kosov brun. Pogorišče groze, smrdeče po katranu in smoli, pogorišče grmade nesrečnic, ki so prekršile Božjo in cesarsko postavo. Dve sta bili po dolgem zasliševanju in mučenju obsojeni, starka in še ena, obe sta priznali divjo ježo čez križpotja, čez polja in strme vrhove na Klek. Kakor da bi se strah in ogenj, ki sta nedavno objela njuni telesi, zažrla v vaščane, ki še niso zmogli glasnih besed, grobih šal in običajnega smeha.

Veliko goldinarjev in krajcarjev je potegnil iz žepa, veliko kislega vina je plačal, da bi se razvezali jeziki.

Vse bi naredil, vse bo plačal, šel bo na grad, h krvnemu sodniku bo šel prosit, k samemu hudiču bo šel, vse za njo, za Lino.

Kot uročen je stal na pogorišču ob starki.

»Oče naš, ki si v nebesih,« je sklenila roke v molitev, upognjena do zemlje, nato jih je stisnila v pesti. Pesti drobne starke so stresale svoj bes.

»Zaradi takih ni žita, zaradi takih se je skotilo jagnje s preveliko glavo, zaradi takih je preveč dežja in klesti toča. Zaradi takih naši moški noč za nočjo spijo v tujih posteljah.«

»Bog in krvni sodnik sta bila pravična, sodila sta po postavi,« je kimala starka.

Bose noge je molela v blato in pljunila pred Janoša. Z usti je poravnala vogal scefrane rute, ki ji je zdrsnila čez lase, nato je iztegnila koščeno roko in spretno ujela krajcar, ki je izginil nekje v kupu umazanih oblačil.

»Koliko so jih pripeljali, koliko so jih obsodili?« mu je ledenel glas.

Sklonil se je k starki, prijel jo je za koščena rame na in jo stresel.

»Povej, stara, povej resnico. Več bo besed, večje bo plačilo. Dam še za vino, za pravo, tako, ki prinese sen in pozabo v dolgi noči. Tudi tvoji, stara. Tudi tvoje noči so zaradi teh nesrečnic brez sna.«

Starka se ni nehala pozibavati levo in desno. Kakor da bi se ji v očeh prikazali plameni grmade včerajšnjega dne. In kakor da je bila ona tista, ki je pristonila gorečo ognjeno baklo na otep slame, z nedoumljivo željo uničiti njuni telesi. S srcem in duhom nesrečnic so opravili že drugi pred njo.

»Dve, dve starki je javno obsodil krvni sodnik Johann in dve sta tudi goreli. Preklinjali sta in molili, zvonovi so zvonili kot za praznike. Peli in pozvanjali so kovinsko pesem sodbe. Vsi smo bili na trgu in smo gledali, so nas nagnali, kmete in berače, in gospod krvni sodnik je stal ob grmadi in gledal, in pomočniki in pisar in vsi iz gradu, tudi gospa in mlade gospe so stale ob velikem ognju. Vse do konca, ko je krvnik vrgel čez dva kupa strtih teles in ožgana drva še svež otep slame, ki ni mogel zagoreti.«

Janoševo oko in srce sta vztrepotala:

Dve starki! Morda Line niso. Niso je obsodili, niso ji storili hudega. Njej že ne, nič slabega ni na-

Sebastijan Valentan

Križ

*Brezmejna črta
in še podaljšana,
kot reka, ki ponikne
in se spet pojavi.*

*Vertikala globine
na dnu brez dna,
kot snežinka
poletnega snega.*

*Brez koncev in krajev,
brez matematičnih pravil.
Je rimski, je Andrejev,
je grški ali jubilejev.*

redila. Ni delala toče niti slabega vremena. Ni delala neurij niti ni letala po zraku na zmenke s hudičem. Samo njega, Janoša, je imela rada. In njegov amulet je nosila zavezan na vratu.

»In kaj je bilo s tretjo, s Karolino? Kovač mi je povedal, da so pred tednom dni pripeljali tri, da so zasliševali tri.«

Janoš ni izpustil starke. Koščena roka se je ponovno izvila iz cunj, kot jegulja se mu je ovila čez hrbet.

Otresel se je roke: »Spusti me, samo govori!«

Na mrzle prste ji je položil še dva krajcarja.

Skozi stisnjena starkina usta so prišle le nerazločne besede. Sklonil se je čisto do nje, do nekoč jasnih oči in rdečih ust.

Zdaj so govorile oči.

»Prepozno. Prepozno za njo in prepozno zate, moj lepi gospod.«

Prijel je za mrzlo kovino pod plaščem in kot da bi opazila njegovo kretnjo, se je ponovno pokrižala.

»Oče naš, ki si v nebesih ... Tretja ženska, mlada, lepa Karolina, ni priznala. Dolgo je trajalo njeno zasliševanje in izpraševanje, a javnega čarovniškega procesa in sodbe ni bilo. Sodnik Johann se je zelo namučil. Ječarji in biriči pravijo, da sploh ni govorila. Tudi jokala ni, niti molila. Škoda njenih las, škoda njenih rok in nog, škoda glasu. Prvo noč so jo dolgo slišali peti v ječi, pesem o travnikih in o soncu nad njimi so jo slišali peti, in o roži, ki ne neha cveteti. Pela je samo prvo samotno noč doli v ječi, naslednje dni in noči nič več.«

Presedla se je na tleh, bliže k drevesu, ki je klavrno molelo veje v sivo nebo sredi požgane trave.

Njen glasni smeh je dobil zven krakajoče vrane. Skoraj kričala je, da so se kot led ostre besede zabadale vanj in se razlegale do redkih ljudi, ki so postopali naokrog pred cerkvijo.

»Prepozen si, lepi gospod. Deželni krvni sodnik je že navsezgodaj odpotoval s svojim spremstvom, s sodnim pisarjem, rabljem in hlapcem. Hitro so odjahali. Po kolovozu proti cesti v Ljubljano je oddivjalo krvno spremstvo, divje so jezdili pred zaprtim vozom, ki je skrival tvojo šepetajočo žensko. Ječarji pravijo, da na koncu ni zmogla več besed, da ji je krik zaledenel in obstal za vedno. Pravijo, da je ostala zaprta v vozu, ko je sodnik jedel v gostilni, in da ne bo vzdržala poti do Ljubljane, in pravijo, da si ti kriv, ker si dopustil, da so jo prijeli. Da nima s krempljem v belo kožo vpraskanega znamenja, da ga sodnik v vseh nočeh, kar jih je prebil z njo, ni našel.«

Med govorjenjem je segla med blago in v rokah se ji je zasvetil Karolinin amulet, njuna prepletena cvetova.

Izrečene besede so ga zadele. Na to, kar so ji storile Johannove roke, si ni upal niti pomisliti.

Kriv je, strahopetno se je potuhnil v skednju, kjer sta prebila zadnjo noč in kjer so jo zjutraj prijeli biriči. Zalezal se je v kupe dišeče slame in listja, tako globoko, da ga niso mogli niti slišati niti videti. Odpeljali so jo, a on je samo stiskal pesti, se splazil do vrat in gledal za njimi.

Zadnjih starkinih besed Janoš ni več slišal. Pahn timer jo je na tla ter ji iztrgal amulet iz rok, oddivjal je mimo morišča, ki je že tolikokrat sodilo o življenju in smrti, oddivjal je čez trg, preganjal je konja mimo redkih ljudi, ki so molče in s strahom pogledovali za njim. Kaj ga žene, nesrečnika, da tako tolče in klesti žival in preganja sebe?

Glasovi so mu govorili:

»Moram za njimi, ujeti jih moram pred mestom. Rešiti moram Karolino, rešiti jo moram smrti in sodnika. Dohiteti jih moram pred Ljubljano, da ne bo prepozno.«

Taval je med drevjem in klical njo, ki ne poje več.

Ljudje, ki jih je spraševal po njej in po sodnih krvnikih, so strahoma prikimavali. Seveda so jih videli, v diru so jezdili mimo, brez predaha, ker se je sodniku Johannu mudilo. Za žensko niso vedeli, ni dovolil nikomur, da se približa črnemu vozu.

Dirjal je za njimi in preklinjal Boga, ki je pozabil na njo.

Dirjal je za njimi in rotil Boga, naj se je usmili.

Drobnega sodnega pisarja iz deželnega krvnega sodišča je pred večerom ujel na obrobju Ljubljane.

Bil je sam, sodnik mu je že izročil nekaj goldinarjev za plačilo. Revno plačilo za umazano delo in za molk, se je pritoževal v krčmi. V naročju je stiskal gostilniško deklo, utapljal se je v njeni koži in v vinu pred seboj. Zaslužek zadnje morije je skoraj že pogнал. Hrupno je pripovedoval umazane podrobnosti, ob spodbujanju moških je na dekletovem telesu pokazal, kako jo je treba prijati.

Vonj po umazaniji in znoju se je vlekel po zakaženem prostoru, ko je vstopil. Janoš je prisedel k prvi mizi, kjer so pivci razpravljali o krvnosodni oblasti gosposke in cesarja, ki preganja in sodi najhujšim zločincem, požigalcem, morilecem, krivoprisežnikom in tudi čarovniški zalegi. Ob govorjenju o čarovnicah so

se razvneli; preveč vina je bilo v zraku, ki jim je že razvezalo jezike. Vsi bi legli z njimi, z ničvrednicami, vsaj za eno noč. Poiskali bi hudičeva znamenja, tudi najbolj skrite koticke telesa bi s svečo preiskali, so se širokoustili. Najraje v temi, tako se ne vidi, ali je baba prava ali hudičeva. Potem pa naj kar sodnik dokonča, ali s krvno sodbo ali pa tako, kot je z žensko, ki jo je imel v vozu. Kar pisar naj pove, do konca je bil zraven.

Janoš je pisarja zvlekel v mrak zanikrne gostilne. Za pest železnega drobiža in za bokal vina med pivci in goslači mu je rade volje razkril resnico.

»Tisti, ki jih iščeš,« mu je šepetal, »so bili namenjeni do Ljubljane, do graščine ob reki, kjer jo je hotel sodnik Johann zapreti. Hotel jo je imeti. Doli na meji je bilo izpraševanje drugačno, vidi se, da je sodnik že star, da mu je zavrela kri, zmešala sivo glavo. Njeno izpraševanje je trajalo predolgo, tudi v okove je ni dal. Vsaj ne takoj. Dobro za njo, da je bila zadnja na vrsti. Prijeli so jo poslednjo, v skednju pod listjem se je skrivala, sama. In na izpraševanju nisem smel ničesar zapisovati, tudi njenega imena ne, čeprav sem ga razločno slišal, ko ga je povedala: Lina, Karolina Trampuš.«

Streznil ga je s pljuskom vina v obraz: »Kaj ji je storil? Kje sta zdaj?«

»Krvni sodnik je vse noči sam iskal znamenja na njej. Včasih doli v ječi, včasih si jo je dal pripeljati v zakurjeno sobo. Ječarji so povedali, da je hlipala, ko je odhajal od nje. Karolina Trampuš ni priznala ničesar. Ni priznala čarovništva in ni več govorila. Mrtvo je gledala čez dolgo mizo, za katero smo sedeli dolge ure. Zdela se je, da jo Johann vzame tudi tako. Takoj po obsodbi in sežigu drugih dveh žensk smo hitro odšli. Pred nočjo je hotel biti v svoji hiši. Sam z njo in brez prič. A ni vzdržala ...«

Janoša je obšla slutnja, da ve, kaj bo sledilo. Žalost se je pomešala z besom in sovraštvom, do vseh, ki so mu jo vzeli. Poiskal je nož in ob zadnjih pisarjevih besedah močno sunil pod mizo. Samo enkrat. Obrišal si je lepljive roke in zbežal.

Ko je bil že daleč, mu je v glavi odzvanjalo še zadnje, kar je slišal v beznici:

»Prepozen si. Karolina je bila komaj živa, ko smo odšli, a živila je vse do sotočja treh rek, tu blizu, kjer smo jo spustili v vodo.«

Jutro na barju se je prevesilo v poldan, po dolgem zvonjenju, ki je obljubljalo odrešitev, je posijalo celo blede sonce, vendar preslabotno, da bi ogrelo zemljo in spečega moškega. Pokrčenih kolen in tesno objet z

rokami je ležal med zamrznjeno travo, razkrit. Konj ob njem se je nemirno prestopal in vlekel za vrv, s katero je bil privezan. Roka v dolgem belem rokavu ga je umirila.

Janoš na tleh se ni premaknil, zato se je opat sklonil in mu potipal vročično čelo. Pokimal je in pomignil bratoma, ki sta stala na bregu Ljubljance. Pristopila sta bliže, dvignili so ga na konja in odšli proti kartuziji. Janoš je odprl oči, konj je mirno stopal za belo postavo, ki ga je vodila. Hotel je govoriti, vendar ga je ustavila opatova roka. V daljavi so se že videle strehe kartuzijanskih celic in obljuba varljive pozabe; nad strehami se je sukljal dim, najprej v nebo, nato se je obrnil in zataval skoraj do njih.

Janoš je ustavil konja, tudi menihi so upočasnili korak. Dva prepletena cvetova sta padla v temno vodo, med blato in mulj, na varno.

Sebastijan Valentan Pred obličjem

*Za modro vzpetino,
ki jo obdaja
mehak oblak
kakor zimski šal,
stopajo v okolje brezčasnega
nebeški Jeruzalemčani.*

*Mojzes z Jitrovo drobnico
in grm v plamenih,
Izraelci pod etamskim nebom
in ognjeni steber pred njimi.*

*Prastare podobe,
presežene
v območju čistosti
in razodetja.*

*Bog je resnično Bog,
ki preprosto je –
obličje svetosti.*

Dominique Reščič

Mama

Cikel je prejel drugo nagrado za poezijo na 40. literarnem natečaju revije Mladika

Nekaj besed

Nekaj besed imam zate

Kot okruški so
te besede
ujete med odmevi duše
Kot drobci davnega
mogočnega
ugaslega sonca
ki nosijo
utripajoč v sebi
tlečo iskro spomina

Pripovedujem ti
o modrini
ki se ti ponuja
v mlečnih jutrih meglic
o vsem dihajočem razkošju
govorice življenja
prepolnem ščebetanja ptic
otroškega smeha
odmevov korakov
skozi labirinte dni

Nekaj besed imam zate

Najlepših besed
da si jih vtisneš v srce
preden prispeva
do zidu teme

Nekaj besed imam zate

Teh nekaj besed
ki jih sama ne moreš več izreči

Morje čustev

Videl sem morje
mama
Čudno vabljivo morje
ki me je navdajalo z grozo
Tako tajinstveno
tako tiho je bilo
to morje
da me je nenadoma postalo
strah
njegovega miru
njegovih neskončno globokih
oči

Jaz pa sem vendar hotel
želel sem ga videti

Mnogo let je bilo
mnogo plahih let
ki jim pravimo otroštvo
mama
in mnogo žena v črnem
in neskončna želja
v tem otroštvu:

videti morje

Bežal sem
in se nisem upal ozreti
Vedel sem
da bi potem pozabil nate

mama

Spomin

Prinesem ti ledene rože
z oken osamljenih
Utrgam jih
v srcih nesrečnih

Vse prosojne in krhke
boš vzela med svoje tople dlani
in jih premrle ogrela

Čas čudovitih barv bo to
ko se mavričnih sveč
plameni ulove
v kristalčke drobnih cvetov

Smiliš se mi
boš rekla
ko tako ubog
stojiš pred menoj
in mi ponujaš zledenele solze
prečutih noči

Cvetoči grmi ledu
bodo pognali iz mojih oči
Beli popki
se bodo radostno odpirali
in srež bo kot pelod
padal k tvojim nogam

Prinesem ti ledene rože
z belih poljan severa
Ukradem jih
trudno speči zemlji

Prinesem ti ledene rože
in jih nežno položim
v tvojo hladno rakev

Zate

Zate
najlepša laž
najslajša laž

Zate
ki sem te edino
prosil
rotil
ki sem te
živel
kot zrak in vodo
ki sem te
verjel
kot spočetje in rojstvo
ki sem te
pel
kot ljubezen in srečo

Zate edino
moja prva in poslednja
laž

Zate
ki sem te za vedno izgubil

Zate
mladost

Ne budi me

Ne budi me

Naučil sem se brati
čas
odrešujoče molitve
soncu
sanjati čudovito drzne
sanje

Ne budi me

Nocoj ne bom pisal
pesmi
Nocoj sem sam pesem
Poslednja

Ne budi me

Rotim te
ne budi me
tako neizpetega

Ab Aeterno

Nikjer ni sledu
da bi tu živela drevesa

Pa vendar je
greh
pognal prav iz te zemlje
in je umiranje
zeleno
od brstečih popkov

Nikjer ni sledu
da bi tu živele pice

Pa vendar je
nebo
tako modro
da bi lahko naselile
svoja nemirna krila
na njegove razprte
dlani daljav

Nikjer ni sledu
da bi tu živeli ljudje

Pa vendar je
prav v središču
sveta
postavljen križ

Resnica o sreči

Nekoč si mi dejala:

Nekaterih stvari
ne moreš deliti
kot vrečko bonbonov
kot koščke čokolade
kot pisane balone

Nekaterih stvari
ne moreš izgubiti
kot včerajšnji dan
kot hude sanje
kot solze bolečine

Nekaterih stvari
–da boš vedel
ko spoznaš življenje–
ne moreš
nehati ljubiti

Irena Žerjal

Peta Avenija in smrtne zagate (ali »marmelada newyorških kolačev« - 5. del)

Živahnost pod nebotičniki

Evica se je iz Filadelfije vrnila tako utrujena, da o potovanju ni hotela govoriti. Srečala se je z nekdanjo sošolko, a se je nekaj zataknilo, ne vem pa, če na vlaku ali na obisku. Jutranji tek je odpadel. Z Zdenko sem se dogovorila, da se še pred zajtrkom podava v tisto uličico, kjer je veliko trgovinic z vsakršnim blagom. Jaz sem zdirjala po slamnik, ona pa bolj praktične zadeve. Vse odprto, dišalo pa je zlasti po svežem kruhu. V razmaku dveh korakov slaščičarna za slaščičarno. Ni pa bilo najti klobučarne ali slamničarne! Pod pisanimi trakovi nas je opazovala indijska deklica. Drznem si jo vprašat, ali imajo klobuke. Deklica je izpred vrat izginila v notranjost stavbe, mi pa za njo. Na prostranem dvorišču so bili nešteti artikli, slamnikov pa za vse okuse. Se odločim za azijski gosto pleten slamnik z ruskimi čipkami in ogromno dalijo ob robu. Živa-hen, kot mesto! Ekstravaganten, a bi lahko odražal moje razpoloženje. Plačava in se odpraviva na sladoled.

Sva kot pobalini, ki počenjajo vragolije, da bi kljubovali svetu, da bi se počutili dobro!

»Saj me v šoli že več let ne ubogajo, kot bi me morali, torej si lahko dam duška z nesmisli! Z lokanjem super počutja!«

»Zabavno!«

»Zabavno bo šele pri gospelu! Nekdo, ki take maše pozna, mi je pripovedoval, da gre za dokaj anarhičen obred, a se ne smeš ničemu smejeti!«

Jaz, ki se rada sproščam v posmehovanje, se bom morala skriti za kak mogočen hrbet! Komične opombe sem že marsikdaj zagrešila, zato vem, kako jih je nemogoče preklicati.

Peljejo nas do množice, ki je živopisna in glasna, kot sem že neštetokrat videla na ekranu. Evica ne zna zadržati smeha:

»Poglej no, tiste klobuke in jezne gospe!«

Opomba je za nas več kot primerna, a je bilo zapovedano, da ne smemo zasmehovati resnih stvari. Skupina harlemskih jeznih gospa nas zlovešče pogleduje. Umakneva se v gnečo, ki stoji pred vhodom.

»Veš kaj, če se ne boš krotila, nas ne bodo pustili v cerkev, jaz pa bi gospel hotela slišati in doživeti!«

»Po vseh kompliciranih tiffanynščinah si ona zdaj želi še črnskih vragolij!«

»Točno! Iz teh melodij je črpalo kar veliko svetovnoznanih glasbenikov veličastne skladbe!«

Evica kaže s prstom na prejšnje gospe s klobuki. »In tele tu-

kaj naj bi bile primerne za navdih?«

»Ne steguj prstov, kot bi se rogala! Tako nas bodo zagotovo vrgli ven!«

Končno se moja sopotnica zresni:

»Ta primitivnost je zares posebno očarljiva!«

»Mar niso tudi naše osmice rahlo primitivne, če jih kdo opazuje od zunaj? Nekdanje šagre so tudi valovile od kričanja in plesanja!«

»Tu so tako pestri, da norijo in plešejo v božjem hramu!«

»Bomo videli, če je zadeva ganljiva in pretresljiva, ali pa gre za cirkusantsko predstavo!«

Gnete se v najbolj pitoreskni množici, kar se jih spomnim. V množici ponosnih ljudi iz Bronxa se gnete-

mo mi, turisti iz Evrope, Južnoameričani, Kitajci, skratka, pisani svet radovednežev! Naša skupina ima sedeže na balkonu, tako da se počutim kot nekoč na koru med cerkvenimi pevkami v moji stari vasi. Zdenka še vedno prepeva v cerkvenem pevskem zboru, zato bo vokalni del dobro ocenila. Zbor začne ubrano latinsko molitev, tako da lahko vsi pripevajo. Čudovit sopran ima kričeče našemljena pevkica, tako da nas vse, ki smo sposobni pripevati, zvabi v petje. Potem se pojavijo ministranti z dolgimi kadičnicami, tako da opojni dim priplava tudi do nas. To je dejansko šele uvod v pravi gospel, a vzdušje je izredno!

Kdor nima posluha, radovedno opazuje valovanje dolgorenčev in prepevajev pevcev, zelo veliko pa je filmskih in fotografskih snemanj.

Po raznih mogočnih skladbah, ki so jih izvajali na klavirju, z bobni in drugimi instrumenti zelo večji orkestraši, se zatemni ves prostor, zagorijo pa sveče in za pultom na odru se pojavi v krogu bleščeče svetlobe pridigar. Namesto da bi me pojav spomnil na Primoža Trubarja, saj smo v protestantski cerkvi, me vse spominja na življenjepisni film Charleya Chaplina.

Pridigar je veder, a nič komičen. Pridiga z zanosom, prepričljivostjo in ima prodorno magičen glas. Zares dobra retorična lekcija! Če si je pridigo celo napisal sam, potem je zares redkost med dušnimi pastirji. Gane nas do solz, tiste, ki so njegovi sovorniki in nas, ki tiho poslušamo daleč na visokem balkonu!

Tisti njegov očitajoči glas grešnikom, pokroviteljsko vabilo na kesanje, molitev, iz katere kipi usmiljenje, je tako v slogu gledališnikov, ki že dolgo obvladajo svoj poklic, da se tudi moj skeptični ego spomni na Večnega.

Ali je Ingeborg Bachman tudi prisostvovala taki pridigi, ko je napisala Dobrega Boga z Manhattana? Nemara jo je očaralo nekaj takega kot mene, pa še v soju opojnih vonjav, ki jih širijo sveče, kadila in mili zvoki uglašanih godal ter še lepšega petja. Gospel je v bistvu petje po starih črnskih motivih, večzborsko oglaševanje, večplastne črnske pesmi, je skratka obnem blues, jazz, vokalna spremljava, a tudi v današnjem času protest proti suženjstvu, ki lahko sproti nastaja v neznanih pogojih.

Rosne oči imajo zlasti take, kot sem jaz, svoje solze namreč zlivam v robček, prijateljici pa porečem, da je kriv preprih, kar bo razumela.

Ne vem, če je ta zgodba z Dobrim Bogom z Manhattana puhla domislica, plod poletne domišljavosti ali pa sega globlje.

Ni napak, da sem nekje »srečala Najvišjega«! morda bom bolj umirjena, a vem, da pogostokrat dvomim, morda preveč.

Ko je obred zaključen, pridigar vošči vsem večjim skupnostim srečno pot. V

duhu se tolažim, da pripadam manjši skupnosti, ki jo v modernem času malokdo opazi.

»Dobimo se pri večerji!«

Spet smo se razkropili po skupinicah kot vsak dan.

»Se najdemo pri večerji!«

Zvečer nas je namesto večerje pri obloženi mizi čakal preplah!

Mrknile so vse luči, tako v veliki dvorani – jedilnici kakor v predverju, pri premičnem traku v menzi in v zaklonih ob jedilnici. Čez nekaj trenutkov, kar se je meni zdelo minuta časa, so se luči le prižgale. Nato se je zgodilo, da so »klumpale«, kakor takim pojavom pravimo pri nas doma. Nato so se luči obetajoče prižgale, zasvetile v našo tolažbo, a kmalu je vse zamrlelo. Niti mi, ki smo dolgo čakali na večerjo, nismo začeli jesti, ampak smo samo komentirali. V strahu, kaj se dogaja.

»Si predstavljaš, kako se počutiš ob takem mrnenju v dvigalu za dvajseto nadstropje in še bolj gor?«

»Dovolj, če greš v tretje in se ne odprejo vrata!«

Hude izkušnje smo imeli v dvigalu, za »naše« dvaintrideseto nadstropje skoraj čez dve uri, ko je preplah že minil. Preoblečene in v visokopetnikih smo se znašle v pratemi na hodniku pred zaprtimi vrati dvigala, ki ni delovalo več, saj je znova zmanjkal električni tok! Medla rešilna lučka je brlela na koncu dolgega hodnika, na srečo pa je razločno osvetljevala zaresno stopnišče, za katerega sem jaz vedela, ker sem se enkrat pogнала iz radovednosti gor do »našega hodnika«. Na srečo je bilo stopnišče za take slučaje osvetljeno, mi pa smo zdirjale navzdol do velikega predverja, kjer je nekdo panično ukazoval, drugi usmerjal množico skozi izhode, tretji je pomirjeval, četrti je odgovarjal na kočljiva vprašanja, me pa smo se vključile v množico, ki je odhajala iz hotela skozi glavna vrata. Prestrašene od hudih slutenj nismo spraševale, kaj se je zgodilo. V prvem samoobrambnem nagibu smo pač zaslutile, da je treba iz prostora zbežati čim prej.

»Utaborile« smo se v restavraciji na drugi strani ulice. Skozi zastekljene stene smo opazovale, kaj se do-

gaja, pri ostalih mizah pa so bili gostje iz istega hotela. Pogovarjali so se o tem, kako so se raznorodni kuharji med seboj sprli in povzročili manjši požar dve nadstropji pod zemljo.

Evica je naročila »močne koordinate« za nas vse, ne da bi kaj vprašala. Whisky z ledom, papajina in limonina rezina, vse kar je bilo v tistem trenutku edino pravilno.

»Nikar se ne bojte, saj sem vzela ves denar s seboj!«

»Jaz tudi!«

»Vem, da sem odgovorna, da sem vas vabila v New York kot bi šli v Poreč, ampak zdaj tudi jaz pokam od razočaranja.«

Tako se je v meni pojavil sum, da je bila pot v Fildelfijo vse kaj drugega kot »posrečen izletek«.

»Primojdunaj, če ne bodo pogasili!«

»Le poglej jih, kako se prepirajo! Kuharji!«

»Zakaj raje ne vprašamo onih, ki so pri bližnji mizici, če vedo kaj več o zadevi!«

»Kaj zadevi, katastrofi! Mar res ne vidiš, da je okoli stavbe več gasilskih avtoblind kot mravelj?«

Filmajo nas od blizu, a nas nihče nič ne vpraša. Na barskem televizorju pravkar poročajo o vsem, kar se je bilo zgodilo v našem hotelu, da so se namreč v kuhinji sporekli azijski kuharji in povzročili majhen požar. Sledi obvestilo, naj gostje, torej mi, nič ne mislijo, da je kaj hudega. Kažejo prepirajoče se kuharje in nas, ki smo ravnodušni. Vdani v usodo.

Zdenka zabada z dolgim zobotrebcem oljko v whiskyju in pravi:

»Tisti kuharji so se pač med sabo sporekli! To je očitno, saj je dovolj, če jih pogledaš! Kot šolarčki! Nadebudni, podjetni in neustrašljivi! Prestrašene smo me, ki pač že prvi dan nismo spadale v prvo kategorijo hotelskih gostov. Najprej so nam dodelili slabe sobe, potem kraja, zdaj pa še to!«

»Imejmo pač malo potrpljenja, mar ne! Storiti ne moremo nič! Pri vseh teh gasilcih bi rekla, da je zadeva rešena in bomo še kar naslednji čas uživale v polpraznem New Yorku!«

»Da,« skušam pomiriti tudi svojo jezo, »doslej je bilo nekaj neprijetnosti, a smo se tudi poveselili! Kar je bilo zakuhanu v kuhinji, se lahko zgodi kjerkoli! Posebno poleti, v tej soparici!«

Nikogar nisem pomirila, niti same sebe. Tolažim z drugimi demagoškimi prijemi:

»Me ima, da bi pobrala kovčke in se iz dvaintridesetega nadstropja preselila v kako varnejše gostišče. Stavba, v kateri smo, je stara, očitno polna tatov, nemarnih služabnikov...«

»To ni tako... bolje bi bilo, če bi

bili bolj skupaj, ne pa, da gre vsaka skupina na različne konce... Dajte, pogovorimo se, zapojmo!«

Evica bi prepevala noč in dan. Njeno glasbeno vne-
mo je podkrepil še ogled gospela!

»Ne, pravim, da bi bilo najbolje ohraniti stare navede! Se vsako jutro zgodaj zbudimo! Bomo tekali in se šalili kar vsi skupaj!«

Aljaž, ki je bil ves čas tiho, protestira.

»Zakaj pa bi jaz vstajal pred šesto, ko mi ni treba! Dežuram za vse zaspane gospodične toliko in toliko let v šoli! Nikar, gospa!«

»Evica?«

»Vi kar skakajte po praznih avenijah, meni je mesto bolj včaske pozneje! Rada opazujem Newyorčane, in včasih bi jih najraje intervjuvala!«

»Kako pa lahko razlikuješ Newyorčana od turistov?«

»Kako?! po občutku!«

»In če naletiš na take, ki so tukaj prvič kakor jaz?«

»Le poglej! Tam je skupina tipičnih Newyorčanov!«

»Joj, to pa je čisti slučaj!« vzkliknem in stečem naproti skupini, v kateri sta moja znanca. V čedni opravi, kar oba s kravato, sta oče in sin, eden od odličnjakov naše šole.

»Pa se srečamo! Sta tudi vidva prvič po teh ulicah?«

»Ne! Nismo prvič, sem prideva vsako poletje. Poslovno!«

Vedela sem, da je odličnjakov ati trgovec, da so me veseli, če me kje vidijo, tako predstavim moje prijateljice vsem. Povabljene smo na liker ali kavico, kakor kdo želi.

»Ne, smo že ob polni mizici! Kar prisedite!«

Prisedeta. Se ob začudenih Zdenki razgovorim o pravkar nastalem požaru v našem hotelu. Ker smo vsi nekoliko sproščeni, se pogovarjamo do treh zjutraj. Takrat so vsi znaki, vsaj tisti zunanji, okoli hotelske zgradbe odpravljeni, okoli mas so prazni stoli, ker so gostje odšli v svoje prostore, čistijo mizice, mi pa smo še vedno otožno vpleteni v evropske zgodbe, ki so si podobne.

(dalje)

Peter Merku

Moje življenje v Nemčiji

XXXIV. Sreča v nesreči

Marca 1977 sem se moral pripraviti na posebno vožnjo. Tako kot me je Siemens Madrid hotela imeti spet na Kanarskih otokih, tako me je Siemens Lizbona želela imeti na Madeiri. Ne zato, da bi se tam kopal in sončil, pač pa zato, ker so imeli določene probleme. Na otoku, ki je vulkanskega izvora, je zemlja geofizično sestavljena pretežno iz silikatov. Ti pa imajo veliko upornost do električne energije. Kratki stik z zemljo je imel povsem drugo jakost kot tok kratkega stika med fazami, včasih tako omejeno, da je zaščitni aparati niso mogli zajeti. Niti mednarodne tabele parametrov je niso vsebovale. Te probleme sem moral preštudirati, se pravi, da je bilo treba na novo izmeriti parametre visokovoltnih napeljav.

27. marca me je službeni šofer peljal na Nürnberško letališče, od koder sem poletel v Frankfurt in od tam z Lufthanso približno štiri ure direktno do Las Palmas de Gran Canaria, kjer me je v hotelu Iberia že čakal José Marí iz Madrida. Začudil se je, da sem prišel tako pozno, a pri večerji sem mu lahko razložil, kaj se je bilo zgodilo.

Naše letalo se je s kolesi že dotaknilo tal, ko je nepričakovano tako močno zavrla, da sem avtomatično stegnil roke predse, da se ne bi na prednjem sedežu potolkel po nosu. Letalo je obstalo sredi steze, nedaleč od letališnega poslopja, in smo morali čakati in čakati ... nihče ni vedel zakaj.

Končno se kake tričetrt ure kasneje oglasi pilot, ki nam naznani, da bomo kmalu lahko izstopili, ker nam bodo prislonili prenosne lestve, in da bomo morali poiskati vsak svoj kovček med prtljago, ki jo bomo našli ob pristajalni stezi. Izstopili smo torej, in medtem ko sem se bližal kupu kovčkov, sem opazil trumo ljudi, ki so enostavno hodili po stezah letališča. Organizacija za neodvisnost Kanarskih otokov od Španije je namreč

izvedla bombni atentat v poslopju letališča, tako da so se potniki v paniki vsuli na pristajalne steze.

Še kar hitro sem našel svoj kovček, ki je imel ročaj ovit z rumenim trakom, in s tem v roki sem se podal po neurejenem terenu proti avtocesti, na robu katere sem kot nekak avtoštopar moledoval z dvignjenim palcem, da bi se me kak voznik usmilil. Pa privozi mimo taksi, ki se res ustavi in me odpelje. Šofer me razumevajoče pogleda in pripomni: »El mundo está muy nervioso!« Prikimal sem mu smehljaje in v popolni tišini sva se peljala do hotela Iberia, kjer me je José Marí v foyeru že čakal. Zvedela sva, da je nemško letalo še vedno ustavljeno na pristajalni stezi, da je letališče zaprto in da je ves letalski promet preusmerjen na Tenerife.

Šla sva v mesto, da si nekoliko razgibava noge in se zmeniva, kako bova postopala tiste tri dni, ki jih bova posvetila firmi UNELCO. Sedela sva nato pri večerji, ko sva opazila, da skoraj vsi gostje vstajajo in se bližajo televizorju. José Marí je storil isto in mi potem poročal, da sta na letališču na Tenerife trčila dva jumbo jeta in povzročila največjo katastrofo v zgodovini letalstva, ki je terjala stotine žrtev. To je bila posledica preusmeritve vsega letalskega prometa na Tenerife. Kontrolorji poleto so bili preobremenjeni. Tako se je zgodilo, da sta zaradi slabe vidljivosti v megleni atmosferi in verjetnih nesporazumov dva velikanska polno zasedena jumbo jeta trčila drug z drugim na odletni stezi letališča Los Rodeos. V plamenih je umrlo 583 ljudi.

Po večerji sva šla prizadeta in zamišljena vsak v svojo sobo. Sam sem poskusil, kot vedno ko sem bil na potovanju, telefonirati domov, da sem dobro prišel in na kateri telefonski številki sem dosegljiv. Poskusil sem nešteto krat, a vedno brez uspeha. Vse linije so

Po večerji sva šla prizadeta in zamišljena vsak v svojo sobo. Sam sem poskusil, kot vedno ko sem bil na potovanju, telefonirati domov, da sem dobro prišel in na kateri telefonski številki sem dosegljiv. Poskusil sem nešteto krat, a vedno brez uspeha. Vse linije so

Električna centrala Jinamár.

Električna centrala Guanarteme.

bile stalno zasedene, tako da je Mirella zaman čakala moj klic. Ko je telefon pri njej končno zvonil, se je oglašil moj oče iz Trsta namesto mene. Mirella mi je kasneje pripovedovala, da jo je kot prvo – nekoliko zaskrbljeno – vprašal, kje sem jaz. Nič hudega sluteč, ker ni imela še prilike, gledati novice, mu odgovori: »Na Kanarskih otokih.« »Na Tenerifu?« vztraja moj oče. »Ne, na Las Palmas.« »Gotovo?« »Gotovo.« In s kakšnim letalom je potoval, s holandskim?« »Ne, ne, z Lufthanso. A zakaj tako sprašujete?« Ni si mogel kaj, da ji ne bi povedal, kaj je zvedel s televizije, in tedaj je začela seveda biti zares v skrbeh zaradi mojega molka. Ko je potem še sama videla po televiziji srhljive prizore s Tenerifa, je bila še bolj zaskrbljena in se ni mogla umiriti, dokler ji nisem naslednjega jutra potrdil, da je z menoj vse v redu, če odmislim razburjenje zaradi tega, kar se je zgodilo, in globoko sočutje z vsemi žrtvami in njihovimi svojci.

Namen obiska pri UNELCO je bila kontrola montaže naših aparatov, določitev parametrov delovanja ter spravljenje v pogon. Delo je potekalo v dveh električnih centralah na otoku Gran Canaria. Večja centrala Jinamár stoji na morski obali. Verige izolatorjev so izpostavljene vplivom morske soli, kar je eden večjih problemov. Ko ti učinki presežejo določeno mero, kratki stik z zemljo odklopi linijo, zaradi česar cela področja na otoku ostanejo brez energije, kar je še posebno

*Levo: tako rastejo banane.
Desno: velikonočna »butarica« na Madeiri.*

problematično za obratovanje letališča, bolnišnice in pristanišča.

Le nekaj dni prej, so mi povedali, je mlad delavec med čiščenjem teh verig bil ob življenje. Zaradi nesporazuma se je preveč približal liniji, ki še ni bila odklopljena. Tragičen klasični primer, kako je prva napaka neizogibno tudi zadnja. Hudo je bilo še posebno zato, ker je zapustil zelo mlado družinico.

Druga, starejša centrala Guanarteme leži v središču mesta Las Palmas. Zgrajena je bila v klasičnem stilu kot nekak tempelj grškega boga nevihte in bliška, Zeusa. Težko mi je bilo, zapomniti si ime centrale, zato sem jo kar preimenoval v Guantánamo, dobro znano bazo na Kubi pod ameriško okupacijo. V tistih časih ta naziv ni povzročal posebnega nelagodja. Danes se pa kar sama vsiljuje primerjava s tragično znanimi nacifašističnimi koncentracijskimi taborišči. Kdor je videl po televiziji scene »waterboardinga«, ne more več ostati ravnodušen ob tem imenu in ne more dojeti, kako sadističen mora biti človek, ki je zmožen storiti kaj takega. In tako imenovani svobodni svet naj bi s takimi metodami prinesel drugim demokracijo?

Po opravljenem delu sem 31. marca poletel v Madrid, kjer sem prestopil na letalo za Lizbono. Tam me je pričakal inž. Antonio De Souza Prado, naš lizbonski predstavnik. Poznal sem ga že iz prvega, nekoliko lažjega potovanja, ko sem se srečal z lokalno direkcijo električne družbe in obiskal Siemensove delavnice, ter si v spremstvu gospoda Souza Prado ogledal tudi znamenitosti portugalske prestolnice in okolico. Peljala sva se do skrajne zapadne točke

evropske celine, Cabo de Roca, kjer se pogled s strme čeri v 140-metrski višini nad morjem razprostira po brezmejnem Atlantskem oceanu: enkraten razgled!

Večerjala sva pa v 'kraljevski družbi' raznih Habsburžanov, Savojevcev in njim podobnih, v Cascaisu, kjer imajo ubogi izgnanci svoje razkošne vile. Ne pozaben vtis sem pa odnesel iz ribarnice v starem pristanišču, kjer je bila ribja ponudba neprekosljivo bogata in kjer so morali prodajalci od časa do časa loviti nenavadno velike morske polže, ki so s svojo hišico vred lezli iz kišt in se vzpenjali po stenah.

Še istega dne sva z gospodom Prado poletela do Madeire, kjer sva bila nastanjena v hotelu Savoy. Prevzela me je bujna vegetacija živih, skoraj bi rekel bleščečih barv. Imel sem priliko videti od blizu tudi nasade banan. Bila je cvetna nedelja, ko so ljudje nosili s seboj v cerkev, namesto naših oljčnih vejic v nekažno kito spletene palmovne liste, ki so me spominjale

na slovenske butarice. Maša je bila slovesna. Med samim obredom so se pa priplazili v cerkev nenavadno iznakaženi mulci, ki so se približali klopem in prosjačili vbogajme. Če jim nisi takoj dal, so te potegnili za hlače in šli naprej, šele ko so kaj dobili. Gledali so te resno, zagrenjeno, s sovraštvom. Še danes mi je nelagodno, ko se jih spomnim. Zvedel sem, in tudi videl po televiziji tozadevni dokumentarec, da so jih same družine v otroštvu tako dolgo zapirale v kletke, dokler so bili dokončno iznakaženi, zato da so jih nato pošiljali prosjačit. Trdno upam, da se to ne dogaja več. Kontrast med razkošnimi vilami in luksuznimi hoteli ter strahotno bedo ne bi mogel biti večji.

Petega aprila sem se končno iz Madeire preko Lizbone, Frankfurta in Nürnberga vrnil domov. Vsega skupaj sem absolvirал osem poletov v desetih dneh.

(dalje)

Peter Merkù (1930 – 2012)

Inž. Petra Merkùja se spominjam iz prvih šestdesetih let, ko smo skupaj letovali v Ukvah na počitnicah, ki jih je prirejal prof. Jože Peterlin za člane Slovenskega kulturnega kluba. Vračali smo se v večji skupini peš z Ukovške planine. Spominjam se, kako se je Peter na tisti poti približal Mirelli Urdih. Ne vem, kdaj sta se odločila za skupno življenjsko pot. A kmalu za tem so se naše poti ločile. Peter je pristal pri Siemensu v Nemčiji, kjer je začel svojo bogato življenjsko in poklicno kariero. Z njim je šla tudi Mirella.

Za Petrom, mladim uspešnim inženirjem v Nemčiji, smo klubovci izgubili sled. Osebo sem ga sporadično še srečeval, ko je ob kratkih povratkih iz Nemčije obiskoval svojega očeta in brata Pavleta, s katerim sva bila kolega na tržaškem radiu. Nič več.

Približal se nam je po upokojitvi, ko je celo razmišljal, da bi se vrnil dokončno v Trst, a se za to ni odločil, ker je v Erlangenu imel lepo urejeno pokojnino in zdravstveno oskrbo, ki se ne da primerjati z italijansko. V Trst pa se je vračal vedno pogosteje, tudi zato, ker se je sin Igor dokončno ustalil v Trstu. Tu je dobil službo in si ustvaril družino.

Peter se po upokojitvi ni umiril. Sodeloval je z Mladiko, na katero je bil vedno naročen in tesno navezan. Poskrbel je za izdajo očetovih zapisov Okoličanski bataljon – »Fatti di luglio – 1868« v zajetni knjigi (2003), prej so v nadaljevanjih izhajali v reviji Zaliv. Pri Mladiki je izdal tudi svojo knjigo Mednarodna diplomacija sprave (2005), ki je doživela velik uspeh in zanimanje v slovenskih političnih in diplomatskih krogih.

Krajevna zgodovina, mednarodna politika in človekove pravice so bile teme, ki so ga najbolj zaposlovale. Nenazadnje je prav v Društvu slovenskih izobražencev še lani v jeseni prikazal svojo raziskavo o tem, zakaj ni Italija doživela svojega nürnberškega procesa proti vojnim zločincem.

V Mladiki je v letih 2000–2006 v nadaljevanjih objavil Spomine na starše, pravkar pa objavlja Mladika njegove spomine na življenje v Nemčiji, katerih je objavila 33 nadaljevanj, nekaj pa jih je še na zalogi.

Peter se je ob vsakem obisku Trsta z ženo prikazal na našem uredništvu. Prihajal je s svojo nepogrešljivo torbico, se zanimal za naše delo in nas spodbujal. Zaljubljen je bil v slovenstvo, ki mu ga je tujina samo še utrdila.

Svojcem izrekamo iskreno sožalje.

Marij Maver

Mirella in Peter Merkù v Društvu slovenskih izobražencev 3. oktobra 2011 o »zamujenem Italijanskem Nürnbergu«.

Tomaž Simčič

Dva vtisa s slovenske glasbene scene

Naneslo je, da sem v preteklih mesecih prisostvoval dvema glasbenima dogodkoma, obema vključenima v okvir programa "Maribor 2012, evropska prestolnica kulture." Čeprav kot le priložnostni obiskovalec koncertnih dvoran svojim vtisom ne pripisujem kakih merodajnih glasbeno-kritičnih razsežnosti, pa sta bila oba dogodka tako močna in izrazita, da vendarle terjata krajši zapis.

Prvi dogodek je bila uprizoritev Kogojevih Črnih mask v koprodukciji Opere in baleta SNG Maribor in SNG Opere in baleta Ljubljana. Za krstno izvedbo (1929) ter prvo (1957) in drugo (1990) ponovitvijo je bila to njihova šele četrta postavitev. Radoveden sem bil, ali bo opera name spet naredila enako silen vtis kot pred več kot dvajsetimi leti, ko sem si jo v Cankarjevem domu ogledal prvič. Tedaj je dirigiral Anton Nanut, v glavni vlogi Lorenza pa nastopil Josip Lešaja. Letos je bil dirigent Uroš Lajovic, Lorenzo pa Jože Vidic. Preveč časa je minilo od leta 1990, zato obe predstavi težko primerjam. Vem pa, da sem tudi tokrat iz dvorane odšel globoko presunjen nad Kogojevim titanskim poskusom, da s pomočjo osebne glasbene govorice prodre v najgloblje in najtemnejše razsežnosti človekove duše in vesti, in zato hvaležen izvajalcem za skrb in napor, ki so ju vložili v izvedbo partiture. Skratka, vtis izpred dvajsetih let o veliki glasbeno-scenski mojstrovini, ki bi na svetovnih odrih zdržala primerjavo z vse bolj razvpitimi deli nemških, francoskih, italijanskih mojstrov, je bil potrjen. Ne glede na vprašanje polne tehnične dovršenosti predstave, ki izvajalcem postavlja skoraj nepremostljive ovire in ki bi od pevcev zahtevala vokalne zmogljivosti, kakršne nemara premorejo le bayreuthski wagnerjanski interpreti, in ne glede na vprašanje že tolikokrat obravnavane dramaturške vprašljivosti besedila, ostaja dejstvo, da so Kogojeve Črne maske opera, ki s svojim univerzalnim umetniškim sporočilom nagovarja slehernega človeka. Lahko ga navda s tesnobo, neprizadetega pa ga ne pusti. In prav zato bi Črne maske nujno morale v svet. Recimo, da najprej v Trst, od koder je bil Kogoj doma. A kaže, da se je namera o ponovitvi v tržaškem opernem gledališču "G. Verdi" spet izjalovila. Namesto tega si bodo abonenti tržaškega SSG predstavo ogledali v Ljubljani, kar seveda ni isto. Kdaj bo torej Trst doživel Črne maske?

Drugi dogodek, ki me je spodbudil k pisanju, pa je Finale za veliko zborovsko nagrado Evrope 2012 (European Grand Prix for Choral Singing), ki je bil 22. aprila v Mariboru. Gre za vsakoletno tekmovanje, na katerem se pomerijo zmagovalci petih velikih evropskih zborovskih nagrad. Skratka, najboljši med najboljšimi. Svetovna elita. Maribor je ta finale gostil prvič. Na njem so nastopili: dva zbora z Japonske ter po eden s Filipinov, Švedske in iz Ukrajine. In res, v tistem sicer deževnem mariborskem popoldnevu se je poslušalec v Unionovi dvorani lahko le čudil tehnični dovršenosti, ki jo danes premorejo najboljši svetovni amaterski zbori, lahko je le strmel nad razvojem, ki ga po vsem svetu doživlja zborovsko petje, in še marsikaj drugega je lahko občudoval. Pa vendarle Pa vendarle se pri vsem tem postavlja vprašanje, in sicer sledeče: kaj smo poslušali med skoraj tri ure trajajočim koncertom? Povejmo: ob dolžnostni (večinoma akademsko korektni) renesančni polifoniji ali klasiki predvsem zvrhano mero vokalnega virtuoizma, bravurnosti in raznovrstnih onomatopoj. Tudi oko je prišlo na svoj račun: gledali smo koreografije (med katerimi so bile nekatere – zbor iz Manile – ganljivo popolne) in se zabavali ob uprizoritvi serije gibalno-vokalnih skečev (zbor iz Oreye – Ukrajina). Toda glasba, kje je bila glasba? Morda se sliši omalovažujoče, a vtis sem imel, da je bila glasba močno v ozadju in da so nastopajoči zbori z (delno) izjemo zmagovalcev (Sofia Vocalensemble s Švedske) postregli bolj s pirotehničnimi kot pa z globokimi umetniškimi doživetji. Bilo je, kot da bi prisostvovali koncertu samih dodatkov. Prijatelji, ki se na razvoj zborovskega petja spoznajo bolje od mene, so mi dopovedovali, naj se ne čudim, ker da je to pač danes v zborovskem petju prevladujoči trend. V redu. Je pa škoda, da se tako vrhunske tehnične zmogljivosti ne postavijo prvenstveno v službo glasbe, namreč glasbe kot umetnosti, katere srž je, kot je nekje napisal Pavle Merku, "iskanje resnice", ne pa zgolj v funkcijo ustvarjanja nekakšnih "vokalnih čudes".

Črne maske in Finale za veliko zborovsko nagrado Evrope: res dva izjemna glasbena dogodka, ki pa si bolj različna nista mogla biti.

Viljem Žerjal

Življenjepis, ki ga je župnik Viljem Žerjal leta 2010 izročil sobratu Tavanu za tisk

Rodil sem se 12. 2. 1929 v Pliskovici na Krasu. Tata je bil doma iz Kosovelj in je večkrat menjal rezidenco, kar je razvidno tudi pri kraju rojstva njegovih desetih otrok: tisti iz let 1929, 1924 in 1926 so rojeni v Kosoveljah, letnik 1927 v Nabrežini, nato v Pliskovici in končno v Trstu. Tata je bil po poklicu čevljar in je vedno želel biti samostojen; v Pliskovici je npr. dal predujem za veliko hišo, a prodajalec jo je brez obvestila raje prodal drugemu, zato se je tata selil dalje, dokler ni prišel v Trst, kjer je ostal do smrti 11. decembra 1959.

V Trst smo prišli leta 1935, prav na god sv. Petra in Pavla. Bilo je sredi vojne v Abesiniji, ko je bil na oblasti Duce. Spominjam se, da pri Sv. Ivanu skoraj ni bilo avtov: same hiške in vrtovi, vse je bilo slovensko. Šele kasneje so zgradili hiše Icam in t. i. *case nuove*. Naši sorodniki z Vrdele so bili *kučarji*, ker so vozili vozove z dvema ali tremi pari konjev: konjem pa so dajali po dva litra vina, da so lahko zmogli pot po Bregu navkreber, mimo gostilne *p'r Lileti* oziroma pri Lenardonu.

V Bregu je bilo malo hiš: tam so živele družine Živic, Lenardon, tam je bila hiša Furlan, nato hiša *od slepega Jožeta*, kot smo pravili stricu gospe Jožice Korsič. Naši sosede v Ulici Timignano so bili Štelavi, Škerl in Godina (Mario, Gigi, Žarko, Angela in Danilo);

tam je živela družina Udovič, medtem ko je bila družina Filipčič pri Cooperativi: njihov oče Tone je bil krojač in velik prijatelj našega očeta. Spominjam se družin Cerkenik in Gec (po domače smo jim pravili tudi Fôučarji, ker so prodajali zelenjavo, njihov oče Viktor pa je bil znan tudi z vzdevkom *Vovca*); dalje se spominjam še starešine Lojzeta Tavčarja (med drugim je imel nalogo, da šteje denar miloščine po mašah in večernicah). Pri Sv. Ivanu so živele tudi družine Bak, Parovel (oče današnjega pevcu Ninota je bil tudi starešina) in Zupančič (kjer sta se rodila zborovodkinja Marica in duhovnik Lojze).

Med duhovniki se spominjam seveda Marjana Živca (ali Viviani-

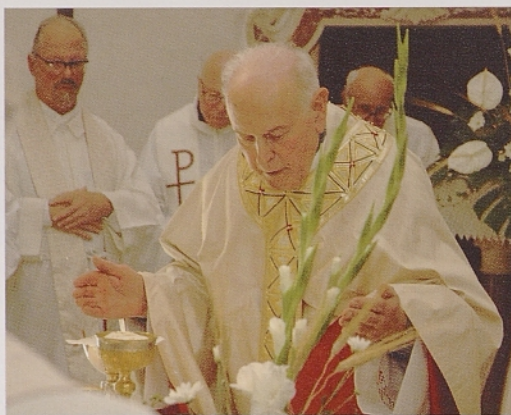
Viljem Žerjal.

ja, kot se je glasil njegov priimek v italijanščini), Maria Favottija (ki je živel tam, kjer je bil trgovski obrat *Antica capuzzera*), Marijana Hrvatina, Lojzeta Zupančiča in Gigija Siona, Italijana s Pončane: z njim sva se srečala dvajset let kasneje, in sicer prav slučajno na nekem igrišču sredi Rima, kjer sva oba študirala. Sion je nato misijonaril v Aziji in je večkrat pripovedoval o tem, kako so morali uporabiti puške proti tigrom. Na Živca, Zupančiča in Hrvatina pa me vežejo čudoviti spomini. Družina Hrvatina je stanovala na cesti, ki se vzpenja proti Subanu: bili so v sorodstvu z družino Brana, saj učiteljica Lojzka Brana je bila Marijanova sestrična. Marijanu in njegovim je fašizem spremenil priimek v Corbattini. Ko je tudi on postal duhovnik, ga je škof Santin poslal v Jugoslavijo.

Pri Sv. Ivanu je živela tudi fajn skupina italijanskih družin, s katerimi smo se dobro razumeli.

Prvi razred osnovne šole sem opravil v Ulici Kandler; italijanščine nisem znal niti besede, zato je tata v firtoku (delavnico je imel v isti ulici) vsak dan prihajal v šolo in spraševal, kaj imam za nalogo. Na vprašanje, kako se imenuje moj oče, sem odgovarjal *sì*, za mamo pa sem odgovarjal *no*: še sreča, da je bila učiteljica dobra. Moje znanje italijanščine pa se je kmalu izboljšalo, saj sem v 2. razredu osnovne šole že osvojil t. i.

*Premio per la lingua italiana*¹ v višini 100 lir: nagradjevanje je potekalo v gledališču Verdi, kamor sem odšel s tatkom; midva sva sredi množice normalno govorila slovensko, spominjam se, da sta se dva človeka s fezom presenečeno ozirala na naju, rekla pa nista nič. Z denarno nagrado sem si za 32 lir kupil par hlač *alla zuava*, kot je bilo tedaj v modi.

Viljem Žerjal med maševanjem.

Po šoli smo dečki stregli pri maši: med strežniki se spominjam Pjerina Hrvatina (brata duhovnika Hrvatina) in Pinota Špacapana. Takrat je bil župnik Knafeljc (ali Minatori), ki je sicer imel očeta Slovenca in mamo Italijanko: ta človek je bil zanimiv, ker je npr. spodil vse nas strežnike, ker smo govorili slovensko in smo stregli župniku Francu Sili, po drugi strani pa je v času fašizma vsako nedeljo pridigal v lepi slovenščini. Bil je namreč Štajerc.

Nato se spominjam kaplana Salvatoreja Degrassija, rojenega v Izoli: bil je čudovit človek, ki se je naučil kar šest evropskih jezikov. Politični nasprotniki so mu pravili *slavocomunista*. Župnik Sila pa je bil takrat že prileten: vsako jutro po maši ga je mežnar Jože za roko spremil domov, ker je bil že slaboten. Do leta 1936 je vodil tržaško škofijo škof Fogar, ki so ga fašistične oblasti prisilile k odstopu in je zatem živel in umrl v Rimu, ter od leta 1938 Antonio Santin. V tistih letih je živel pri Sv. Ivanu kaplan Božo Milanovič, sicer doma iz hrvaške Istre, ki je strežnikom dajal po dve liri za Sv. Tri kralje.

Glede bogoslužja pa je bilo urejeno tako: ob nedeljah je bila slovenska maša ob 7. uri in ob 9. ali 10., italijanska pa samo enkrat. Slovenski blagoslov je bil samo ob nedeljah popoldne. Zornice so bile vsak dan: obiskovale so jih tudi moje sestre, npr. Danila, Frida, Nada in Stana, ter veliko drugih žensk, med temi tudi Zinka in Marta Požar z Vrdele.

Nauk je potekal v šoli: vodil ga je bivši carinik, ki je nato postal duhovnik in je živel v Ulici Linfe; stalno je prepričeval slovenske učence, da bi hodili samo k italijanskim večernicam, ki pa jih tedaj ni bilo, ker ni bilo ljudi, ki bi jih obiskovali.

Za praznike je potekal ofer za cerkev: ljudje so šli mimo oltarja ali čez zakristijo in so si šteli v čast, da

lahko s svojim prispevkom vzdržujejo cerkev in kar je bilo cerkvenega.

Za Križev pot je duhovnik uporabljal stolček. Podobe Križevega pota so imele slovenske podnapise, v cerkvi pa je še visel križ na levi strani z napisom *Reši dušo!* Morda ga je snel don Agostino.

V cerkvi je stal glavni oltar, duhovnik pa je bil vse do Koncila obrnjen proč od ljudi. Moja nova maša je zato potekala ob oltarju zgoraj, za asistenta pa sem imel gospoda Alberta Miklavca in Lojzeta Zupančiča. Naš prijatelj Darko Cerkvenc je bil prisiljen zapustiti semenišče, sicer bi bil tudi on takrat novomašnik.

Za duhovniški poklic sem se dokončno opredelil v 1. razredu bogoslovja v Gorici (1945–49): prej sem bil v deškem semenišču v Kopru (1940–45). Zupančič je ostal v Gorici dve leti več, Cerkvenc pa je bil izključen v 3. letniku bogoslovja v Gorici.

V koprskem semenišču je vladalo veliko pomanjkanje: nekaj so gojenci lahko prinesli od doma, vendar hrano so nam nune večkrat izmaknile z izgovorom *Ha magnatu lu gatu*. Nekoč jih je sošolec vprašal, ali je mačka pojedla tudi lonček, kjer je bila hrana, one pa so pritrdile.

Večkrat smo peš odhajali iz Kopra domov k Sv. Ivanu: ni bilo nič oslov, mi pa smo imeli težke kovčke s knjigami. Nekoč smo štopali in se je ustavila nemška kolona: njihov poveljnik je potrgal nekaj grozdja v bližnjem vinogradu in nas nato na kamjonu prepeljal do Trsta, zabičal pa nam je, naj nikomur ne povemo, da so nas prepeljali oni, ker civilistom je bilo prepovedano stopiti na vojaški kamjon ali v tank.

Iz Kopra sem nato odšel v Gorico, kjer sem obiskoval tri razrede klasičnega liceja: prva dva v Malem semenišču, zadnjega pred maturo pa v Bogoslovnem. Tam sem imel težave s predstojnikom: slovenščino kot materni jezik so namreč dovolili samo pri

¹ Nagrado za italijanski jezik [op. ur.].

pouku zgodovine, verouka in filozofije. Cerkvenik se je temu uprl in so najprej izključili njega, poleti pa je kljub pomoči župnika Degrassija škof Santin tako vpil name, da sem se skoraj odločil zapustiti bogoslovje in se vkrcati na letalonosilko: Jakob Ukmar pa je tedaj govoril s Santinom in ga pomiril, veliko zalug pa ima tudi goriški nadškof in metropolit Carlo Margotti (on me je tudi birmal leta 1937), ki mi je zelo pomagal. Ker si nisem želel ostati pod takim škofom, so mi ponudili možnost študija v rimskem zavodu Russicum in škof Santin bi mi moral odobriti prošnjo, v resnici pa me je prosil, da bi ostal pod njegovo jurisdikcijo; druga možnost študija v Rimu je bil zavod Germanicum-Hungaricum, vendar nisem dobil nobene finančne podpore: moja družina je morala plačevati letno 120.000 lir. V Rimu sem tudi sam skušal zbrati nekaj denarja: kot turistični vodič sem takrat v enem letu zaslužil skoraj celotno vsoto. Žal mi škof Santin ni dovolil, da bi dokončal študij, čeprav sem imel že skoraj pripravljeno tezo na univerzi Gregoriani. No, kot duhovnik sem v naslednjih letih pogosto srečeval škofa Santina, ki pa mi je vsaj dvakrat izrecno pomagal in me podprl: prvič, ko sem branil slovensko procesijo v Barkovljah in je temu nasprotovala Azione Cattolica, drugič pa ko sem branil slovensko procesijo na Opčinah za praznik sv. Jerneja in za Veliko noč.

V obdobju študija v Rimu sem doživel marsikatero zanimivo izkušnjo: pred posvečenjem sem npr. z gospodom Zdešarjem in patrom Kosom pogosto hodil k msgr. Žabkarju. Msgr. Žabkar je delal na Državnem tajništvu v Vatikanu, kjer so zbirali vse svetovne informacije. V Vatikanu sem bil v stiku tudi z g. Prešernom, jezuitskim provincialom za vse slovanske province: ko sem bil nekoč v uradu pri njem, sem zagledal papeža Pija XII. z delegacijo poljskih škofov, ki jih je vodil msgr. Višinski.

V Germanicumu je bila navada, da so semeniščniki ostajali v Rimu celotno obdobje svojega izobraževanja (9–10 let), torej tudi poleti. Še smo nosili rdeč talar, ki je bil značilen za Germanicum, zato so nam pravili tudi *frati rossi*. V času mojega študija tam so sicer počasi začeli spreminjati pravila glede obleke bogoslovcev. Na izlete smo hodili v Abruco: v šolskem letu 1954–55 smo fantje celo prepeljali špargert v vasico blizu Subiaca, ki se imenuje Saracinesco in leži na višini 700–800 m. Takrat je obstajala samo steza do vasi, pred kratkim pa sem po televiziji videl, da so speljali cesto in da je vasica prav lepa. Pozimi je bilo snega do vrha zvonika: za Božič in Veliko noč smo tudi mi spovedovali v starih spovednicah,

kjer nas je zeblo kot pse, poleti pa nam je bilo vroče kot v vicah (*smeh*). V vasi Saracinesco je takrat služboval don Ettore, ki je bil star okoli 83 let in so ga fašisti spodili iz prejšnje fare. Še nikoli v življenju ni videl špargerta, zato smo ga presenetili z njim. Sicer pa smo mu bogoslovci nosili tudi kruh, špeh, mašne intencije itn.

Bivanje v Rimu je bilo sploh zanimivo tudi zaradi stikov z drugimi veroizpovedmi: Germanicum je namreč vpeljal ekumenski duh, zato smo bili vedno v ekumenskem stiku z evangeličani ter z Rusi, Čehi, Hrvati, Slovaki in s katoličani vzhodnega obreda, ki so vsi obiskovali Russicum.

10. 10. 1955 nas je posvetil kardinal Clemente Micara. Novo mašo sem pel 11. 10. 1955 v Rimu: daroval sem jo v cerkvi na Foru Ulpianu. Tja me je povabil g. Iskra, ki je bil rektor tamkajšnje cerkve; pridigal je škof Fogar, domači pa so nalašč za to priložnost prišli v Rim. Spominjam se, da so bili vsi novomašniki potem vabljeni v Castelgandolfo na sprejem pri papežu Piju XII.: mene so predstavili v nemščini, ker sem obiskoval Germanicum, in sv. oče je z mano izmenjal nekaj besed ravno tako v nemščini.

Poleti 1956. sem kot duhovnik pomagal v Švici: bil sem poletni župnik v nemškem predelu Švice, prav pod Matterhornom in špico Dente Blanche, v daljavi pa je bilo videti tudi Mont Blanc.

Prvič sem služboval na Opčinah kot kaplan v obdobju 1957–1959, zatem sem kaplanoval v Barkovljah (1959–68) ter bil nato imenovan za župnijskega upravitelja in končno za župnika na Opčinah. Tam sem ostal od junija 1968 do septembra 1988, ko je prišlo do zamenjave v vodenju fare. Tedaj sem se pogovoril s koprskim škofom Pirihom, ki mi je ponudil možnost, da bi prevzel faro v takratni Jugoslaviji, škof Bellomi pa me je prosil, naj tega ne sprejemem; v istem obdobju sta do mene prišla g. dr. Močnik in g. dr. Simčič, ki sta me povabila na Goriško: tako je nanese, da še danes skrbim za župniji Gabrje-Vrh sv. Mihaela ter Rupa-Peč.

Dolgo sem bil tudi katehet na slovenskih šolah: najprej na osnovni šoli na Opčinah, dalje v Barkovljah, po raznih vaseh (npr. v Mačkoljah) in na Nižji srednji šoli Ivana Cankarja pri Sv. Jakobu. Zatem sem poučeval sedem let na Trgovski akademiji, najdlje – celih 25 let – pa sem služboval na Znanstvenem in klasičnem liceju Franceta Prešerna pri Sv. Ivanu.

Tomaž Simčič

»Zvoki od manjšin«

»Grecia Salentina« je pokrajina na jugu Apulije. Obsega devet občin, v katerih se je do danes ohranila tako imenovana »lingua grika«. Gre za arhaično narečje, ostanek grškega jezika, ki je v tem prostoru po mnenju nekaterih raziskovalcev – podobno kot v nekaterih občinah v pokrajini Reggio Calabria – neprekinjeno navzoč od antike do danes in v katerem so – bolj kot v moderni – še prepoznavni nekateri elementi klasične grščine.

V eni od teh občin, in sicer v Coriglianu d'Otranto (kakih 25 km južno od Lecceja), je na pobudo istoimenske šole 26. maja 2012 pod geslom »Suoni dalle minoranze – Zvoki od manjšin« potekalo srečanje šol jezikovnih skupnosti, živčih na ozemlju Republike Italije. V jutranjih urah je bila na mestnem gradu predstavitev istoimenske publikacije, ki vsebuje opis posameznih glasbenih tradicij s posebnim ozirom na njihovo didaktično uporabnost. V njej je tudi prispevek o mestu slovenske, zlasti ljudske glasbe na slovenski šoli v Italiji, ki ga je napisal Maurizio Marchesich, profesor harmonike na nižji srednji šoli glasbene smeri pri Sv. Ivanu v Trstu in dirigent mladinskega zbora Anakrousis. S tem zborom je namreč prof. Marchesich novembra lani sodeloval na podobnem, čeprav bolj krajevno obarvanem srečanju v Pagnaccu pri Vidnu.

Manifestacija v Coriglianu je bila zastavljena velikopotezno, saj je bila zamišljena kot glasbena revija jezikovnih manjšin z vsega polotoka, od severa do juga in otokov. Ta raznolikost je prišla posebno do izraza zvečer, ko so številni publiki, ki se je zbrala na mestnem trgu pred gradom, sodelujoče šole del svoje glasbene zakladnice predstavile tudi v živo. Pred nami so v besedi, petju, ljudskih glasbilih, ple-su, nošah zazvene in zablestele grščina (griko – Corigliano d'Otranto in Zollino – LE), albanščina (arbëreshë – Casalnuovo Monterotaro – FG, Contessa Entellina – PA), furlanščina (Pagnacco in Lestizza

– UD), ladinščina (Cencenighe – BL), okcitanščina v severni (Chiusa di Pesio – CN) in južni (Guardia Piemontese – CS) različici, sardinščina (Iglesias – CI in Quartu Sant'Elena – CA), provansalsščina (Faeto – FG), katalonščina (Fertilia – SS) ...

Predstava je bila dolga, v nočnem hladu smo poslušalci začeli kar malce drgetati, pa vendar so ravnodušje, ki ga običajno prinaša službeno potovanje, na koncu preglasili občutki veselja in srčne bližine: »da, vredno je bilo prepotovati cel škorenj ...« Pa ne le zaradi modalne arhaične patine melodij ali zaradi značilnega (večinoma)

mediteranskega vokalnega nastavka ali zaradi značilnih plesnih ostinato-ritmov. Pač pa predvsem zato, ker je bilo v arhaičnih melodijah in ritmih, ki so jih pričarali učenci sodelujočih šol, pa čeprav v moderni elektronski preobleki, začititi utrip srca. Zaigrale so strune, ki pričajo o ljubezni, s katero skupnosti odkrivajo svojo tradicijo.

Jezikovne manjšine ali bolje rečeno skupnosti, ki so sooblikovale pevsko revijo, seveda večinoma niso manjšine v povsem istem smislu, kakor smo manjšina Slovenci v Italiji ali Nemci na Južnem Tirolskem, ki se identificiramo ne le s svojim jezikom in kulturo, ampak tudi z matičnim narodom oz. državo, ki je onstran meja Republike Italije. Zato je tudi pravni položaj omenjenih skupnosti drugačen od našega. Nobena na primer ne razpolaga s šolami, kjer bi bil manjšinski jezik tudi učni jezik. Le-ta večinoma stopa v šole v obliki tečajev in dodatnih dejavnosti ali projektov, nekako po eno uro na teden. Pa vendar oživljanje jezikovnih in kulturnih tradicij, o katerih je kazalo, da jih bo televizijska uravnilovka za vedno odpravila, pričuje, kako globoke so v človeku korenine, ki jih predstavlja »materni jezik« in ki poleg jezika zaobjema še navade, običaje, pregovore, reke, mite, tonske načine, ritme vse do načina razmišljanja in pogleda na svet.

Ob poslušanje teh jezikov in melodij sem se spomnil zasedanja Vsedržavnega šolskega sveta v Rimu 11. julija 1995, ko je bila na našo pobudo (slovenskega, bocenskega in valdostanskega zastopnika) soglasno sprejeta resolucija o zaščiti avtohtonih jezikovnih

Sebastijan Valentan

Tišina

*Kako si mi draga –
tišina.*

*Tvoji korali so mehki, neslišni,
tvoji pogledi jasni in živi.*

*Šepečes
v ptičjem žvrgolenju,
oglašas se v sonca svetlobi.*

*Kako si mi draga –
tišina.*

skupnosti (isole linguistiche). Morda je tudi ta resolucija nekaj doprinesla k izglasovanju zakona 482/1999, ki glede zaščite jezikovnih manjšin na ozemlju Republike Italije zlasti na šolskem področju vendarle predstavlja pomembno prelomnico. V preteklih letih je bilo marsikje slišati mnenje, da so z ozirom na globalizacijo, proti kateri drvi svet, t.i. jezikovni otoki obsojeni na smrt. Nedavna manifestacija v Coriglianu pa priča, da temu morda ni ravno tako.

SLOVENSKA PROSVETA in ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE razpisujeta

XXXVIII. TEKMOVANJE ZAMEJSKIH AMATERSKIH ODROV

❧ **MLADI ODER** ❧

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi. Tekmovanje traja do konca leta 2012. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov:

SLOVENSKA PROSVETA, ul. Donizetti, 3, Trst; tel. 040 370846; sp@mladika.com

ali pa

ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, v.le XX Settembre, 85, Gorica; tel. 0481 538128

Borut Rutar

Pojasnila h Kriku mačehe

Knjiga *Krik mačehe* je vsebinsko razdeljena na tri tematske sklope: v prvem delu obravnava širše okoliščine in potek dveh priprav atentata organizacije TIGR na Mussolinija v letih 1934 in 1938. In tudi različne interpretacije, že objavljene v literaturi, in nove, najdene v arhivskih dokumentih, zakaj do izvedbe atentata ni prišlo. V drugem tematskem sklopu je obrazložena oborožena narodna vstaja organizacije TIGR v letih 1938–1940, ki je potekala vzdolž celotne rapalske meje na ozemlju Primorske, od Bovca do Notranjske in Ilirske Bistrice. Tretji sklop obravnava razmere na Tolminskem po začetku vojne aprila 1941 in prehajanje celic TIGR-a v odbore OF. Z vidika slovenskega zgodovinskega knjiga prinaša največje odkritje z novim historiografskim pojmom, in sicer oborožene narodne vstaje organizacije TIGR med letoma 1938–1940. Ker ima ta pojem največji pomen pri obravnavi slovenske zgodovine, naj okoliščine raziskave in odkri-

tje tega novega zgodovinskega pojma zgolj na kratko pojasnim, ker je to v knjigi razloženo na desetinah straneh in po dosegljivih arhivskih dokumentih nimam k temu ničesar dodati.

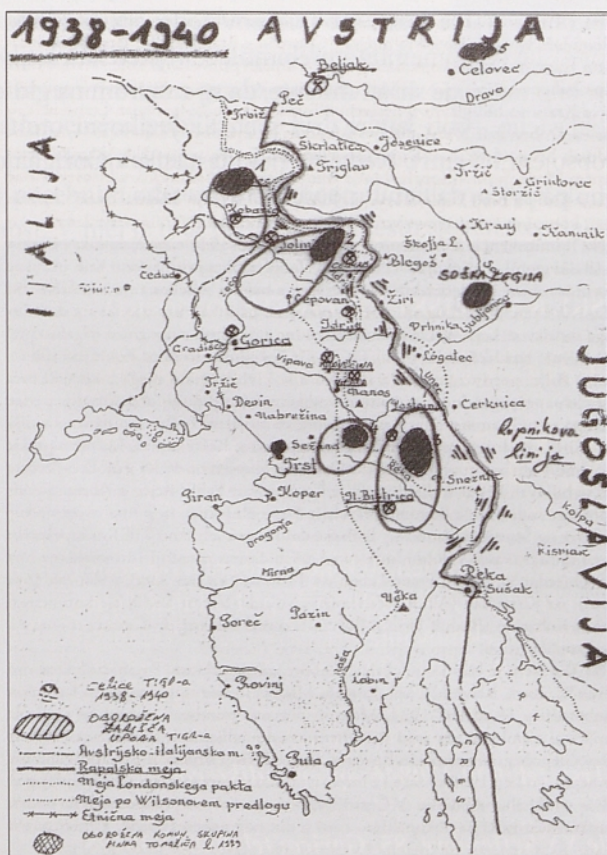
O oboroženi narodni vstaji organizacije TIGR med letoma 1938–1940

Organizacija T.I.G.R. v svojem imenu nosi bistveno vodilo in namen gibanja, in sicer da bodo Trst, Istra, Gorica in Reka znova slovenske. To je bila osvobodilna fronta demokratičnih, liberalnih in katoliških Primorcev, ustanovljena leta 1927. Imela je edini cilj, da z oboroženo vstajo osvobodi domačo deželo, nič drugače kot aprila 1941 v Ljubljani od komunistov ustanovljena Osvobodilna fronta, OF, da iz Slovenije prežene okupatorja in osvobodi deželo.

Po začetku vstaje spomladi leta 1938 so člani TIGR-a skrivoma prenašali orožje čez rapalsko mejo in formirali tajna skladišča orožja z namenom, da ga po napadu Italije na Jugoslavijo (kot je predvidevala širša vojaška strategija z armado Kraljevine Jugoslavije) razdelijo med najširše slovensko prebivalstvo na Primorskem in začnejo boj za osvoboditev dežele s povzročitvijo kaosa v italijanskem frontnem zaledju. V primernem trenutku bi z jugoslovanske strani prodrle mejo divizije armade Kraljevine Jugoslavije in potisnile italijansko vojsko s slovenskega etničnega ozemlja. Nič drugače kot ob prodoru soške fronte leta 1917, ko je bila ta potisnjena do reke Piave.

Ob mobilizaciji novih simpatizerjev in rodoljubov je oborožena podtalna vstaja organizacije TIGR potekala dve leti, vse do aprila 1940, ko je izvedla sabotažne akcije na železniških progah na Koroškem. Sledila je preiskava gestapa in Ovre, v kateri so bile v naslednjih šestih mesecih, do oktobra oz. novembra 1941, odkrite vse glavne, oborožene gverilske celice TIGR-a, vključno s komunistično skupino Pinka Tomažiča na Krasu, ki se je v boju za osvoboditev priključila TIGR-u in od njega tudi prevzela orožje.

Odkritim oboroženim gverilcem so sodili na t. i. drugem tržaškem procesu, ki je potekal od 5. do 14. decembra 1941. Sodili so jim v skupini »teroristov«, poleg drugih dveh skupin obdolžencev, »komunistov« in »intelektualcev«. Po koncu procesa je fašistično Posebno sodišče za zaščito države ob končnem izreku potrdilo petim osebam obsodbo na smrt. To so bili: Simon Kos, Ivan Ivančič, Viktor Bobek, Ivan Vadnal in Pinko Tomažič.

Pet oboroženih jeder prve etape vstaje TIGR-a aprila 1938.

nili. In Albert Rejec je bil to in je fašistično preganjanje trpel in se mu uprl.

Po vojni so nastopile drugačne razmere. Kar težko je bilo ljudem ustreči novemu režimu, da nisi bil vsepriek sumljiv. Kaj šele Albert Rejec, eden od nekdanjih operativnih vodij demokratičnega TIGR-a. Kaj vse je moral pretehtati v sebi, kaj naj pove in česa ne, da je od sebe odvrnil nepregledno vrsto morebitnih obtožb, ki jih je proti ljudem v svoji avtoritarni maniri producirala dogmatska ideologija jugoslovanskega socializma.

In po poznavanju drugih usod tigrovcev po vojni naj mi bo dovoljeno zastaviti vprašanje, kaj vse je Albert Rejec svoji mladi ženi zamolčal. Pa ne, ker ji ne bi hotel povedati ali ji ne bi zaupal, prizanesti ji je hotel s preiskavo civilne policije Udbe, ki bi jo maltretirala, da bi izpovedala to, česar ni zvedela od Rejca samega v osemletnem preiskovalnem postopku proti njemu po vojni. In morda tudi terjala od nje, da sodeluje z Udbo, kar je bila običajna praksa tedanjega represivnega režima, celo z lastnimi komunističnimi funkcionarji. Kaj bi sledilo, če bi ji zaupal in bi ona kje iz nepredvidnosti omenila, da je TIGR z divizijami kraljevine nameraval osvoboditi Primorsko? Aretirali bi oba, da »minirata ljudsko oblast«! Tudi njo bi začeli zasliševati. Zakaj bi Rejec vnašal nemir v lastni dom? Kaj ni bil že naveličan in sit vseh mogočih intrig in nevšečnosti, ki so mu jih dolga leta po vojni povzročali in leta 1948 tudi pripravili načrt atentata nanj?

Ivan Princes, dolgoletni župan Vipave, me je leta 1996 po izidu moje prve knjige o TIGR-u na Tolminskem (*Krik mačehe*, je sedma), poklical in se mi zahvalil, da je iz knjige izvedel veliko novih stvari. In pojasnil, da je bil njegov oče tigrovec, a svojemu sinu nikoli po vojni ni razlagal stvari, zaradi katerih se je sam znašel v težavah. Hotel mu je prizanesti z nevšečnostmi, če bi se morda kdaj kje zagovaril. Bil je previden do lastnega sina. S svojo preteklostjo ga ni hotel obremeniti in mu na priti težav.

Mirko Brovč, član TIGR-a, obsojen na 30 let ječe na drugem tržaškem procesu decembra 1941, mi je po letu 1991, ko mi je kot vir posredoval strogo zaupne podatke, da jih objavim, in je on nato objavljeni tekst prebral, tako le ocenil moje zgodovinsko delo z besedami: »So že našli pravega. Čestitam!«

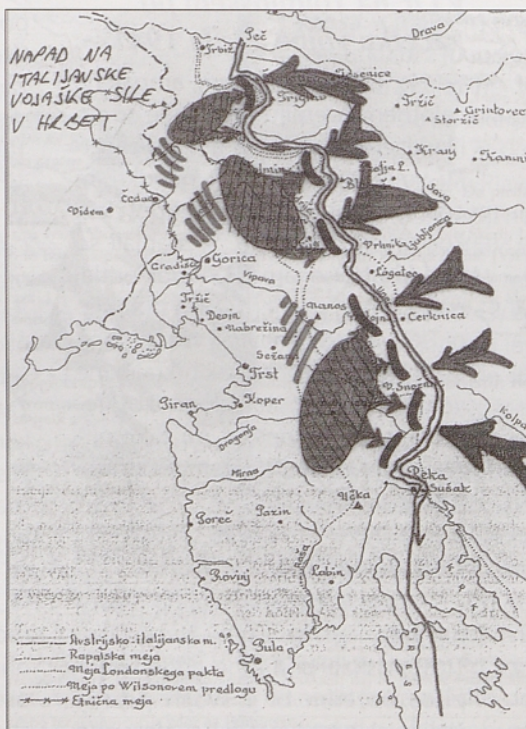
Tudi nekdanji partizan Bazilij Humar je, kot so mi ustno prenesli njegovo oceno, zatrdil po branju moje šeste knjige *Iz primorske epopeje*: »Natanko tako je bilo in to berem 60 let po vojni.«

V demokratični državi si lahko vsak ustvari svoje mnenje. In to mnenje govori tudi o njem samem. Pri obravnavi zgodovinskih dogodkov metodologija določa navajanje vseh mnenj in razlag vseh vpletenih v zgodovinsko dogajanje in kasnejše razlage in odkritja. Zato sem upošteval tudi mnenje vplivnega člana TIGR-a dr. Slavka Tute, deportiranega zaradi protifašizma v triletno internacijo že leta 1927, na drugem tržaškem procesu decembra 1941 obsojenega na 30-letno zaporno kazen. Ta velika protifašistična osebnost je zapisala svoje lastno mnenje, da so atentat na Mussolinija preklicali Angleži.

In njegovo mnenje sem navedel. Ravno tako sem upošteval ugotovitev Janka Klavore, atentatorjevega sodelavca, obsojenega v teroristični skupini TIGR-a na 30 let zaporne kazni, ki je Tuti zatrdil (zabeleženo je, da je to tudi objavil v *Jadranskem koledarju* 1971 in v *Primorskem dnevniku* 22. nov 1970), da »je bila trojna bomba angleške izdelave. To je bilo razvidno na bombi sami, ki jo je Klavora razdril...« Slavko Tuta ne pojasnjuje, »kako je bilo razvidno na bombi sami,« da je bila angleškega izvora. Zato sem se med raziskavo obrnil na njegovega sina Igorja Tuto, če mu je kaj znano, in je pojasnil, da mu je oče pripovedoval, da je Klavora na kovini kalupa z eksplozivom našel angleški napis in od tod izhaja »da je bilo razvidno na bombi sami«.

Za Klavoro sam atentator Kavs razlaga policijskim zasliševalcem (objavljeno v zapisniku zaslišnja v knjigi), da je pas bombo izročil Klavori, da jo je ta razdril in nato kovinske dele oddal v reciklažo med odpadno železo.

Klavorovi ugotovitvi je pri-trjeval Slavko Tuta in to objavil v Kavsovi biografiji, objavljeni v *Primorskem slovenskem biografskem leksikonu*, 8. snopič. Tuta navaja, po viru Janka Klavore, da je bomba imela tri prekate. Pri tem ostaja ne dovolj pojasnjeno, ali je bila iz treh posamičnih kovinskih kalupov z eksplozivom ali iz ene »polkrožne ukrivljene ploščate cevi«, (kot je razložil Kavs policiji), razdeljene na tri prekate. V drugem primeru je Tutova navedba smiselna. Okoliščine atentata tako ostajajo poja-

Sprožitev napadov Primorcev v vstaji na italijansko vojsko.

snjene v posameznih segmentih, vendar na posameznih mestih tudi z različnimi interpretacijami.

Navedel sem tudi, da v literaturi obstajata dve tehtni razlagi oblik pasu bombe in tudi dve razlagi uničenja bombe. Navedel sem tudi ugotovitev dr. Milice Kacin Wohinz, ki je v referatu, objavljenem v zborniku Slovenske akademije znanosti in umetnost, zapisala, da obstajajo signali, da je bil že pripravljen atentat preklican s strani Britancev. Ne trdim, da so bili Britanci vpleteni, navajam, kar je v arhivskih dokumentih in literaturi objavljeno in zapisano. Ravno tako sem navedel, kar je Franc Kavs sam povedal policijskim zasliševalcem v Trstu, in je objavljeno v zapisniku zaslišanja, da so bile sabotaže na Koroškem naročilo Angležev. Zakaj bi vse to zanikal in zamolčal in objavil le mnenje Tatjane Srebot Rejec, da tigrovci (z imeni in priimki) o vsem tem fantazirajo in da Britanci niso bili vpleteni v atentat in da vstaje organizacije TIGR na Primorskem v letih 1938–1940 ni bilo? To je pač njeno mnenje. Mnenja nekaterih vodilnih tigrovcev je drugačno.

Jaz ne dvomim v verodostojnost dveh njenih obsežnih knjig o TIGR-u, *Domovina, kje si?* in *Partija in tigrovci*. V celoti so pisani zgolj po arhivskih dokumentih Ozne in Udbe. Čestitam ji. So temeljni dokaz o preganjanju primorskih demokratičnih protifašistov. Ni mi pa razumljivo, kako da avtorici ob spoznanju o tolikšnem zanimanju komunistične tajne policije do tigrovcev med vojno in po vojni, tudi do njenega moža, ni prišlo na misel, da so najbrž sami tigrovci kmalu prišli do spoznanja, da je bolje, da molčijo o svojih strateških vojaških aktivnostih za osvoboditev Primorske, kot da si nakopljejo težave. Molčali so in čakali na demokratične spremembe. Dočakali so jih in lahko so povedali to, o čemer so desetletja molčali. Morda ta dolgoletni molk zveni kot fantazija za nekatere. Toda to je bila kruta realnost članov TIGR-a, obsojenih tudi na 30-letne zaporne kazni. Zaradi obo-

Franc Kavs.

rožene vstaje TIGR-a v letih 1935, 1938 in 1940 so padle žrtve na openskem strelišču decembra 1941. In po vojni je bilo nevarno že šepetati o tem, kaj šele na široko razlagati. Sistem je s svojo pompozno agit-propagando »izgradnje socializma« čvrsto usmerjal razlago zgodovine, da je partija edina in prva povedla slovenski narod v oborožen boj proti fašizmu. To je bila politika, ideologija vladajoče avtoritarne stranke. Objektivna zgodovinska resnica je, da je bila Primorska več kot 25 let tepšana pod fašizmom in nacizmom, a demokratske sile so se temu uprle od leta 1927.

V zadnjih letih pred vojno pa so tudi hoteli osvoboditi Primorsko. Kaj se je dogajalo med vojno, je druga zgodba, ki jo s Tatjano Rejčevo ne obravnavava.

V našo domačijo v zavetju tolminskih gora so od samega začetka druge svetovne vojne do njenega konca vstopali partizani. Bila je pravi »*partizanski logor*«, kjer so na senu nad hlevom prenočevale cele brigade. Nekateri si celili rane in žulje. Več tednov so pri nas skrivali dva pobegla ruska vojaka iz ujetništva. V domačiji je večkrat prespal tudi partijski sekretar za severno Primorsko Peter Skalar - Ferdo Kravanja, predvideni atentator na Mussolinija leta 1934 v Rimu. Pod »Čuklco«, 30 korakov od hiše, je v naravni skalni jami skrival tudi harmoniko. V naši domačiji so se partizani skozi celotno obdobje krepčali, kuhali, spali, mitingovali in propagirali komunizem. Nekateri so molili. Tu je bila kurirska javka, do koder so še vozili sanitetno blago in živež iz Tolmina in ga od tod razpošiljali naprej v gozdove. Nekateri hočejo še vedno kovati iz partizanstva dobičke, drugi iščemo trdna tla in resnico. Toda v sodobni čas visoko razvite Evrope se lahko brez sramu podamo z dvignjeno glavo, saj smo sposobni sami pogledati lastni zgodovinski resnici v obraz in do dna.

Bralce prosim, naj si vzamejo čas in preberejo knjigo *Krik mačeh*. Naj si sami ustvarijo lastno sodbo o tem delu zamolčane slovenske preteklosti.

Ivan Vadnal, Ivan Ivančič, Simon Kos in Pinko Tomažič.

Mojca Polona Vaupotič

Celjski strop v vsem svojem žaru

Še preden se osredotočim na tako imenovani Celjski strop, je potrebno narediti časovno par korakov nazaj, k nastanku same stavbe, kjer ta umetniški biser domuje.

Stavbo, imenovano Stara grofija v Celju, kjer so hkrati celjske muzejske zbirke, so postavili med letoma 1580 in 1603, ob jugovzhodnem delu mestnega obzidja, kjer so tedaj stale upravne in gospodarske stavbe celjskega Mestnega gradu. Grof Jobst Josef Thurn Valsassina, ki je zemljišče kupil od nadvojvode Karla II., je dal stare stavbe podreti in na tem mestu sezidati palačo – današnjo Staro grofijo, po vsej verjetnosti italijanskemu arhitektu iz tedanje graške renesančne šole.

Jedro Stare grofije tvorita južni in pravokotno nanj postavljeni vzhodni trakt z dvema nadstropjema, kletjo ter podstrešno etažo. Severno fasado razčlenjujejo arkadni hodniki, ki so jih prizidali med letoma 1620 in 1640. Na čelu stopnišča, ki so ga dodali med letoma 1650–1680 pa je vzidan relief – grb grofov Thurn-Valsassina, lastnikov stavbe do leta 1879. Stavbo krasi prav tako opečnat strešni zidec in v omet začrtano okrasje okrog ovalnih podstrešnih lin nad arkadnimi loki. Južna fasada ima v kletnih prostorih strelne line, v prvem nadstropju pa balkon z novo železno ograjo.

Za grofijo ob Savinji so nekoč brsteli zeleni vrtovi, na nasprotni, severni strani stavbe pa je bilo dvorišče, ki ga je oklepala visoka zidana ograja, s polkrožno sklenjenim portalom. Ko so leta 1890 zid odstranili, je iz dvorišča nastal trg. Notranjščino grofije so večkrat prezidali, zlasti v času baroka, v 18. stoletju. Leta 1870 pa so prostore preuredili v šolske namene. Leta 1914 je tukaj dobilo svoj dom sodišče, ki je v stavbi delovalo do konca leta 1945.

Grofija, ki je hkrati celjski Pokrajinski muzej, hrani bogato zbirko predmetov od prazgodovine do 1. svetovne vojne. Vsa zgodba se prične v arheološki zbirki, ki pred obiskovalca razgrinja pisano paleto eksponatov od starejše

kamene dobe do poznorimskega obdobja. Življenje v prazgodovini je prikazano z najdbami iz naselbin in grobišč. Poudarek je na dveh arheoloških najdiščih, Potocchi zijalki in Rifniku. S številnimi eksponati iz vsakdanjega življenja pa je predstavljen eden izmed vrhuncev v zgodovini Celja, in sicer doba rimske Celeie. Ob tem se kiti bogat rimski lapidarij.

Zgodba se nadaljuje skozi kulturno in umetnostno zgodovinsko zbirko v poznorenesančni palači, imenovani Stara grofija. V intimnem vzdušju urejena zbirka pohištva, slik, grafik, kipov, posodja, orožja in drugih »mičnih drobnarij« predstavlja različna stilna obdobja v časovnem loku od 13. stoletja do konca 19. stoletja. V pritličju dvorca pa sta predstavljeni še etnološka ter numizmatična zbirka in dve posebni zbirki: zbirka pisateljice in svetovne popotnice Alme Karlin ter zbirka Schützove keramike.

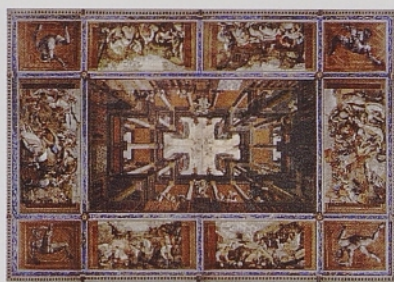
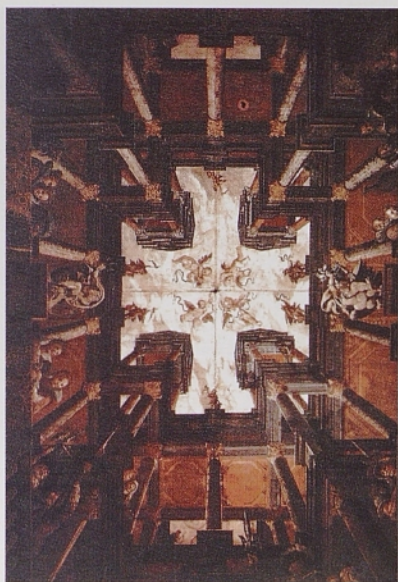
Celjski strop, ki se nahaja v osrednji dvorani Stare grofije je svojevrsten biser v slovenski umetnosti, saj je osamljen primer profanega slikarstva na prehodu iz renesanse v zgodnji barok. Mnenja o avtorstvu in dataciji so bila dolgo časa deljena. Omenjeni strop so sicer renovatorji odkrili šele leta 1926, ko so nameravali grofijo prenoviti. V veliki dvorani so nad vidnim, s platnom pre-

vlečenim stropom našli drug, popolnoma zakrit poslikan strop, za katerega se je pozneje uveljavilo ime Celjski strop. Bil je ves natrgan in počrnel, vendar ga je na konservatorjevo željo akademski slikar Matej Sternen v naslednjih letih temeljito očistil in restavriral.

Strop v velikosti 14,45 x 9,87 m je poslikan s tempera barvami na platno. Razdeljen je na 11 stropnih polj, ki jih ločujejo dekorativno poslikani leseni tramovi in opaži. V največjem sredinskem polju je perspektivično naslikana stebriščna, v nebo odpirajoča se arhitektura s štirimi stolpi, ki že napoveduje baročni iluzionizem. Med temi stolpi se odpira

Stara grofija v Celju.

Celjski strop (zgoraj) in detajl (levo).

pogled v nebo v obliki križa. Osrednje vzdolžno–pravokotno polje, ki zavzema na stropu največ površine, je sestavljeno iz štirih »platen«. Namenjeno je razkošni stebriščni arhitekturi, obrobljeni z balustradnimi ograjami, preko katerih so razgrnjene orientalske preproge, za njimi pa so v dvojicah ali v manjših skupinah plemkinje in plemiči, ki spremljajo dogajanje v dvorani. Ob daljših stranicah sta razgibani figuri Jupitra in Neptuna. Iz vogalov se v nebo vzpenjajo trinadstropni stebriščni stolpi. Nebo v baročnem iluzionizmu zapolnjujejo prav tako štirje razigrani angelčki s pisanimi trakovi.

Ob daljših stranicah stropa so alegorično upodobljeni štirje letni časi s prizori in opravili iz vsakdanjega življenja, na krajših stranicah pa je naslikan dramatični spopad v bitki Latincev in Trojanecv. Vogale zapolnjujejo štirje giganti, napadalci neba.

Avtor Celjskega stropa je večino prizorov povzel po grafičnih predlogah. Letni časi so naslikani po bakrorezih bratov iz Antwerpna, Jana in Rafaela Sadelerja. Grafika Sadelerja pa sta se zgledovala po originalnih delih slikarjev družine iz severne Italije, Da Ponte-Bassano. V prizorih bitke se je slikar naslonil na bakroreze florentinca Antonia Tempesta. Za štiri gigante pa je kot

predlogo uporabil bakroreze nemškega grafika in slikarja Hendrika Goltziusa, te pa so bile narejene po slikah Corneliusa Cornelisza iz Harlema. Osrednji del z iluzionistično naslikano arhitekturo stebrišč pa kaže na slikarjevo zgledovanje po bolonjskem mojstru Pellegrinu Tibaldiju. Skratka, zelo pestro!

Slogovno bi to delo lahko ovrednotili kot manieristično. Manierizem (iz it. maniera »način«) je sicer oznaka za evropsko umetnost med renesanso in barokom v 16. stoletju. Pogosto ga srečamo v toskanskem slikarstvu, na katerega je stilno vplival predvsem Michelangelo. Njegove značilnosti pa vodijo k elegantnim, pretirano dolgim, zapleteno razgibanim figuram, z majhnimi glavami, razkošnimi oblačili in s hladnimi barvami. Gre prav tako za v globino vodeče prostorske perspektive in nenavadne, zanimive, lahko tudi vizionarno zamaknjene teme.

Dogo časa so bila mnenja o nastanku celjskega stropa med umetnostnimi zgodovinarji zelo deljena. Teza dr. Franceta Steleta je bila, da je bil avtor omenjenega dela povabljen, skozi Celje potujoči »Gornje Italijan«, ki je strop poslikal na začetku 17. stoletja. Severnoitalijanski izvor rodbine Thurn-Valsassina, ki so bili naročniki poslikave, ter eklektično posnemanje severnoitalijanskega slikarstva Antonia Tempeste, delavnice Bassanov in Pelegrina Tibaldija namreč kažejo, da je avtor poznal italijansko slikarstvo.

Dr. Emilijan Cevc je menil, da naj bi bil slikar Celjskega stropa severnjak, ki je v začetku 17. stoletja svoje delo obogatil z dosežki italijanske

umetnosti pozne renesanse in manierizma.

Drugačno pa je spet mnenje dr. Ivana Stoparja, ki je avtorstvo pripisal nizozemskemu slikarju Almanachu in ga med drugim argumentiral takole: »Sprožil jo je nekoliko pozornější pogled na četverico puttov, ki se v Celju spreletavajo po nebu in pri tem prešerno vijajo vijugave trakove. Bežno se je potlej zaustavil pogled tudi na puttih, ki so si izbrali za svoj kraj danes uničeno poslikavo stropa v svečani dvorani Auerspergovega Knežjega dvorca v Ljubljani, in zazdelo se je, kot da so se putti iz Celja preselili tja, le ptičje peruti so se jim bile medtem preobrazile v mrežasta mušja krilca. Primerjava naslikane arhitekture na Celjskem stropu z Almanachovimi poslikavami na Bokalcu je bila sicer manj prepričljiva, vendar tudi tu ni bilo mogoče prezreti očitnih sorodnosti ... Gre prav tako za skromno, s pentljo poudarjeno ploščico, z letnico 1683, obešeno pod naslikano preklado, s katero je slikar natančno datiral svoje freske na Bokalcu. Prav takšna ploščica, tokrat z letnico 1688, je nekoč krasila slikarijo na oboku grajske kapele v dvorcu Luknja pri Novem mestu. Takšne skrbno oblikovane ploščice lahko brez tveganja štejemo kar za slikarjev podpis.«

Umetnostni zgodovinar Stopar prav tako pravi, da smo v Almanachu prepoznali slikarja pomembnega tudi za širši slovenski prostor. In sicer predhodnika tistega monumentalnega iluzionističnega slikarstva, ki se je kasneje razcvetelo v Ljubljani in drugod po Kranjskem, zlasti z deli Giulia Quaglia in Franca Jelovška; na Štajerskem pa največ prek posredništva grofov Attemsov z vrsto slikarjev iz graškega umetnostnega kroga.

Celjski strop ima v svojem iluzionizmu značaj brezčasne krasilne vrednosti. To je občutek neskončnega prostora, s katerim živimo v sozvočju, ko ga opazujemo – on pa s tem podari naši duši neskončno trajanje časa ter brezmejne lepote.

Društvo slovenskih izobražencev ob koncu sezone

Prvi ponedeljkov večer v aprilu je DSI posvetilo devetdesetletnici pisatelja Zorka Simčiča ob izidu njegovega romana »Poslednji deseti bratje«. Z avtorjem se je pogovarjal prof. France Pibernik. Glasbeni okvir srečanju sta ponudila pianista Julija Kralj in Rok Dolenc, gojenca Glasbene matice iz razreda prof. Tamare Ražem. Naslednji ponedeljek je bil po Veliki noči, in sicer 16. aprila. Na večeru, ki sta ga pripravila DSI in Odbora za nagrado Vstajenje, so svečano podelili nagrado Vstajenje knjižničarju Marjanu Pertotu za knjigo Lepa Vida ob Srebrni reki. Utemeljitev je prebral prof. Robert Petaros, nagrajenca in njegovo delo pa je predstavil predsednik Knjižnice Dušana Černeta Ivo Jevnikar, za glasbeni okvir srečanja je poskrbel ŽPZ Prosek-Kontovel pod vodstvom Marka Štoke, nagrado je nagrajencu izročil podpredsednik Zadrugne kraške banke Adriano Kovačič.

V ponedeljek, 23. aprila, je DSI v sodelovanju s Slovenskim planinskim društvom v Trstu priredilo spominsko fotografsko razstavo skladatelja Marijana Lipovška. Razstavo o skladatelju, pianistu, esejistu, fotografu in alpinistu je pripravil Triglavski narodni park, na bogatem kulturnem večeru v Peterlinovi dvorani pa sta sodelovali Ana Kunstelj z Info središča Triglavskega narodnega parka na Bledu in Mojca Pintar. Prikazano je bilo bogato kulturno delo Marijana Lipovška in njegovi stiki s tržaškimi besednimi ustvarjalci (Vinko Beličič, Zora Tavčar). Na prireditvi so bili prisotni tudi bližnji Lipovškovi sorodniki. V ponedeljek, 30. aprila, je bil gost društva inž. Janez Bizjak, ki je predstavil svojo publikacijo Odmevi megalitske kulture v slovenski krajini in v njenem kulturnem izročilu. V ponedeljek, 7. maja, je DSI počastilo zgodovinarja dr. Franceta M. Dolinarja ob njegovem življenjskem jubileju in ob izidu zbornika o 550-letnici ljubljanske škofije. Z njim se je pogovarjal prof. Tomaž Simčič.

Pisatelj Zorko Simčič in prof. France Pibernik na predstavitvi romana Poslednji deseti bratje (levo zgoraj). Sledijo trije posnetki s podelitve nagrade Vstajenje knjižničarju Marjanu Pertotu: Irena Rustja čestita v imenu sovaščanov s Proseka in Kontovela, Ivo Jevnikar predstavlja delo nagrajenca, ženski pevski zbor Prosek-Kontovel s pesmijo pozdravlja nagrajenca.

Naslednji ponedeljek, 14. maja, je društvo posvetilo večer slovenski prisotnosti na Hrvaškem. Gost večera je bil etnolog Irvin Lukežič z univerze na Reki, avtor knjige *Fluminensia slovenica* o slovenski prisotnosti na Reki. Gosta je predstavila Marjana Mirković. V ponedeljek, 21. maja, je v polno zasedeni Peterlinovi dvorani govorila o svojem delu *Osamosvojitvena vlada*. Kako so gradili dežavo televizijska častnikarka in zgodovinarica dr. Rosvita Pesek. Zadnji ponedeljek v maju se je zgodovinar dr. Aleksij Kalc pogovarjal z avtorjem monografije *Obnova ekonomske in migracijske politike na Svobodnem tržaškem ozemlju* dr. Aleksandrom Panjekom.

Društvo slovenskih izobražencev in Deželni inštitut za zgodovino odporniškega gibanja v Furlaniji Julijski krajini sta v knjigarni Minerva v Trstu poskrbela za predstavitev knjige *Di là del muro. Il campo di concentramento di Monigo. 1942-43* (Onstran obzidja. Koncentracijsko taborišče v Monigu. 1942-43). Knjiga je namenjena italijanski publiki in so jo predstavili Roberto Spazzali, Ivo Jevnikar, Alessandro Casellato in avtorica Francesca Meneghetti.

Odprtje fotografske razstave Marjana Lipovška (zgoraj levo); inž. Janez Bizjak o odmevih megalitske kulture v slovenski krajini (zgoraj desno). V sredini: zgodovinar France M. Dolinar in Tomaž Simčič (levo); etnolog Irvin Lukežič in Marjana Mirković. Spodaj: Sergio Pahor in zgodovinarica Rosvita Pesek (levo); Aleksij Kalc in Aleksander Panjek (desno).

Poročilo o delu Knjižnice v letu 2011

Delovanje Knjižnice Dušana Černeta v letu 2011 je bilo zelo uspešno. Prejeli smo zelo veliko število knjižnih izdaj zdomskih Slovencev. Nekaj teh knjižnih novosti je bilo že opisanih v Novicah, glavnina gradiva pa je še nepopisana, kar bomo nadoknadili v naslednjih številkah.

Veliko pozornost smo posvetili obisku delegacije *Narodne in univerzitetne knjižnice* iz Ljubljane, ki je obiskala našo ustanovo 23. novembra 2011. V delegaciji je bila direktorica NUK-a gospa Mateja Komel Snój, vodja Zbirk tiskov Slovencev zunaj meja Republike Slovenije gospa Helena Janežič in njena predhodnica dr. Rozina Švent. Na sedežu KDC so se srečale s predsednikom Ivom Jevnikarjem, Marjanom Pertotom in Lučko Kremžar - De Luisa ter z nekaterimi odborniki. Prisoten je bil tudi predsednik *Sveta slovenskih organizacij* dr. Drago Štoka in predsednik *Katoliškega tiskovnega društva* iz Gorice Damjan Paulin.

Na pobudo predsednika knjižnice Iva Jevnikarja je zagledal luč sveta projekt za predstavitev opusa pisatelja Alojza Rebule širšemu italijanskemu občinstvu z izdajo treh publikacij z različno tematiko. Pri založbi *Edizioni San Paolo* iz Milana so bile izdane tri knjige, in sicer *Notturmo sull'Isonzo* (*Nokturno za Primorsko*), *Destinazione nuova terra* (*Smer Nova zemlja*) in knjiga Rebulovih esejev, predavanj, razmišljanj in člankov, pisanih v italijanščini, *Da Nicea a Trieste*.

Decembra 2011 je bila dotiskana nova publikacija, ki jo je sestavil Marjan Pertot, *Lepa Vida ob Srebrni reki*. O knjigi smo že poročali v prejšnji številki Novic.

Statistični podatki

V letu 2011 je bilo v knjižnici inventariziranih 300 knjižnih enot in je sedaj skupno inventariziranih 14.300 knjižnih enot (knjige, brošure in periodični tisk). Inventarizirali smo tudi 80 enot drobnega tiska, ki sedaj obsega 3.298 enot.

POLETNI URNIK KNJIŽNICE:

PON, TOR, ČET: 8.30 - 13.00;
SRE: 8.30 - 16.00 ; PET: 8.30 - 13.30

Urnik bo v veljavi od 18/6/12 do 9/9/12

Nadaljevali smo tudi s katalogizacijo knjižnega in periodičnega tiska. V osrednji knjižni katalog je bilo vloženih 257 knjižnih listkov, v katalog slovenskega zdomskega tiska pa 59 knjižnih listkov. V centralnem katalogu je sedaj 11.673 kataložnih listkov, v zdomskem pa 3.573.

Iz vzajemne baze podatkov vseslovenskega bibliografskega sistema COBISS.SI smo v letu 2011 prevzeli v lokalno bazo (v katalog KDC) 1.350 bibliografskih zapisov (to so glavni podatki knjižne publikacije ali periodičnega tiska) in pripravili več kot 2.170 zapisov o zalogi (ki pokažejo, koliko izvodov določene knjižne izdaje hrani knjižnica oz. če razpolaga KDC s popolno, delno popolno ali nepopolno izdajo periodičnih in serijskih publikacij).

Delo v našem likovnem arhivu, ki ga vodi Edi Žerjal, se nadaljuje z zbiranjem gradiva in z vnašanjem podatkov v računalnik.

POSEBNA ZAHVALA

Odbor Knjižnice Dušana Černeta se najtopleje zahvaljuje vdovi gospoda Marka Udoviča, gospe Mariji Ferluga, ki je darovala bogato Udovičevo knjižnico. Še posebno ji je hvaležen, ker je med prejetim gradivom veliko izvodov časopisa *Demokracija*, ki je izhajal v Trstu in Gorici med letoma 1947–1963. KDC je tako izpopolnila svojo zalogo in razpolaga zdaj s popolno izdajo omenjenega časopisa, razpolaga pa tudi z večjim številom dvojnikov, katere je že ponudila *Narodni in univerzitetni knjižnici* v Ljubljani in *Studia Slovenica*, ustanovi, ki jo vodi prof. Janez Arnež, prav tako v Ljubljani. V prihodnjih tednih bo KDC gradivo ponudila še drugim knjižnicam v Sloveniji in zamejstvu.

Za smeh in dobro voljo

– A tak boš šel na maškerado? Saj se ti bodo vsi smejali!

- Pred tremi leti sva se z zaročenko sporazumela, da bova odkrito pokritizirala lastne napake.
- Pa dobro deluje ta vajin sistem?
- Ne vem. Od tistega večera ne govoriva več.

- Očka, če zasučem sem, kaj dobim?
- Dunaj.
- In če zasučem na to stran?
- Prago!
- In tu?
- Eno okoli ušes!

- Ste kroničen alkoholik ali pijete od časa do časa?
- Pijem samo od časa do časa.
- V kakšnih časovnih razmikih?
- Takole vsakih 20 do 25 minut.

Pride pacient k zdravniku na pregled. Ta ga preiskuje do onemoglosti, na koncu pa reče:

»Ne morem in ne morem odkriti, kaj vam je, ampak mislim, da je kriva pijača.«

Pacient odgovori:

»Nič ne marajte, bom pa prišel, ko boste trezni...«

- Slišite, ta papagaj nič ne govori!
- Najbrž mulo kuha, ker sem ga tako poceni prodal.

... in možu, ki se nikoli ni spomnil mojega rojstnega dne, zapuščam robec, da si bo delal vozle!

Znana filmska igralka pričakuje naraščaj in to objavijo časopisi.

»Kako pa ve, da bo dobila otroka?« zanima Metko.

»Mar misliš, da ne bere časopisov?« ji odgovori Petrček.

- Žena, letos ne bomo mogli iti na dopust. Moramo misliti na dolgove.

- Pa bomo šli. Mislimo lahko tudi na dopustu.

- Jani, ali veš, zakaj ima slon v rilcu dve luknji?

- Ne vem.

- Eno ima za mrzlo, drugo pa za toplo vodo.

- Ta avto vozim že pol leta, pa nisem še nič dal za popravila.

- Vem. So mi v servisni delavnici povedali.

LISTNICA UPRAVE

DAROVI V TISKOVNI SKLAD:

Guido Comari – 20,00 €; Jože Velikonja – 1.558,20 €.

DAROVI V SPOMIN:

V spomin na Matejko Maver darujeta Diodira in Drago Bajc 50,00 € za Mladiko.

V spomin na dragega inž. Petra Merkùja daruje ga. N. Malalan 50,00 € za Mladiko.

V spomin na inž. Petra Merkùja darujeta Zinka in Darko Cerkvenik 50,00 € za Slovensko prosveto in 50,00 € za Marijin dom pri Sv. Ivanu.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

920121604,5

COBISS

NOVO PRI MLADIKI

MARIJA PIRJEVEC

TRŽAŠKI KNJIŽEVNI RAZGLEDI

Zbrani eseji in razprave nam omogočijo širok in poglobljen pogled na književno ustvarjanje na Tržaškem in v njegovem širšem zaledju.

23,00 €

22,00 €

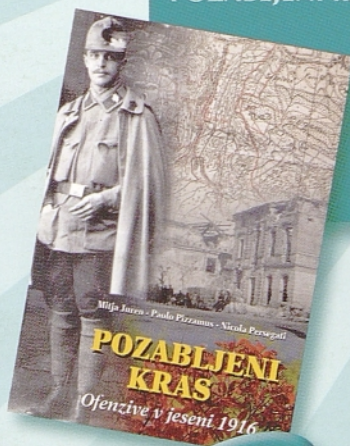

MILAN GREGORIČ
VSTANI SLOVENIJA

Nova knjiga Milana Gregoriča prinaša zgodbo o tem, kako se je slovenska družba začela gospodarsko, politično in moralno razkrajati in hkrati nastavlja ogledalo glavnim akterjem slovenske politične scene.

M. JUREN, P. PIZZAMUS, N. PERSEGATI
POZABLJENI KRAS – Ofenzive v jeseni 1916

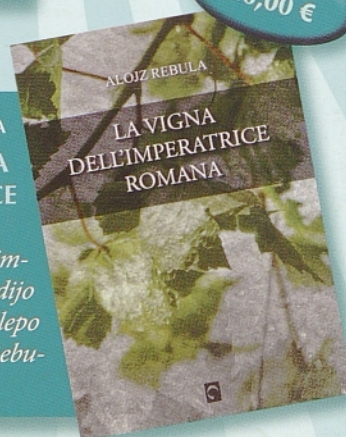
Vodnik po prizoriščih bojev na goriškem Krasu. Predstavljeno je delovanje italijanske in avstro-ogrske vojske tudi z izvirnim fotografskim in kartografskim gradivom.

28,00 €

ALOJZ REBULA
LA VIGNA
DELL'IMPERATRICE
ROMANA

Zbirka novel Vinograd rimske cesarice z uvodno študijo Prof. Marije Pirjevec izredno lepo predstavlja pisatelja Alojza Rebu- lo italijanskemu bralcu.

20,00 €